

**Rhetorica Joannis Caesarii in septem libros sive tractatus
digesta, universam fere ejus artis vim compendio
complectens nunc primum & excusa et edita.**

<https://hdl.handle.net/1874/399743>

RHETORICA

IOANNIS CÆSARII IN SEPTEM LIBROS

sive tractatus, digesta, uniuersam fere eius artis uim compendio complectēs nunc primum & excusa, et edita.

M. D. XXXIII.

IMPRESSVM COLO
niæ prope diuum Lupum.

GENERO

SIS ATQVE OPTIMÆ SPEI

adoleſcentibus Ioanni a Vueda, & Anto
nio a Scauenburgo comitibus, ſuis
quidem fautoribus cariffimis,
Ioannes Cæſarius. S. D.

AM DVDM COGI
tanti mihi, quidnam tandem repe
derem uobis pro beneuolentia ex
ga me ueſtra, magna quidem illa
& minime uulgari, qua me ex ani
mo (ut plane animaduerto) amplectimini, &
proſequimini ſedulo, in mentem uenit extare
adhuc apud me, ſed deliteſcere in angulo alio
quo collectanea quædam in artem rhetoricam,
quæ anno ſuperiori cum dialecticam meã præ
legerẽ ſtudioſis quibuſdã eius artis tũ adoleſ
cẽtia tũ luuenibus, collegerã ex optimis autho
ribus, atq; eadẽ ſeorſum certis quibuſdam ex
eiſdem illis auditoribus dictaueram rogatus
ab ipſis, quæ uidelicet ipſi exciperent, ueluti e
manibus in manus tradita. Atq; hæc proinde
nunc ueſtra potiſſimum cauſa in animum indu
xi ad manus reuocare, atq; recognoſcere, et in
ordinem aliquem componere, quæ uobis dedi
carem inuicem, ut per quæ poſt grãmaticę &
dialecticę rudimenta mediocriter percepta, ad
A ñ ipſam

EPISTOLA:

ipsam quoque rhetoricam aditus aliquis uobis
 pararetur, & uia utcumque sterneretur, idque
 tanto facilius, quod in his nostris collectaneis
 elementa tantummodo eius artis contineantur.
 Esset hic mihi campus profecto amplissimus &
 apprime opportunus, per quem libere decurre
 rem ad commemorandum, quo me fauore &
 beneficentia in utraque uestra familia domesticis
 proceres iidemque bene nati prosecuti semper
 sint, ac prosequantur hodieque ex ijs presertim
 qui in humanis adhuc agunt, ni alio me animus
 auocaret. Quippe qui in hoc totus iam sum, ut
 adhorter atque admoneam uos non modo ad stu
 dia bonarum literarum prosequenda, sed & ad
 pulchros mores ante omnia amplectendos,
 ut quibus animus precipue formatur, et indies
 melior redditur, idque adeo ut si cui quantumuis
 rudito illi defuerint, parum ei profuerit literis
 uel maxime promouisse, Verum quia intelli
 go ac uideo ipse subinde uos ultro atque adeo
 sponte uestra ad ipsa studia ueluti procurrere,
 & ad pulchros quoque mores induendos animum
 non segniter submittere, ita ut me iam admo
 nitore propemodum opus non habeatis, & ta
 men id interim quid tentare nocebit, ut ille ait
 non possum sane committere, quin campum il
 lum hactenus sepositum repetam, et decursum
 interi quoque posthabitu de integro capebam, hoc
 est ut de utriusque familie uestrae domesticis illis
 pceribus eisdemque bene natis illud quod dicere
A ij propo

EPISTOLA

propofueram, hinc in medium adferam, quod
 alioqui pudori mihi effet de adeo bene meritis
 de me, præfertim cum iam occasio sese exhibe
 at, nihil prorsus cōmemorare. Vt ergo ad sin
 gulas ueniam, in tua Antoni familia mihi oc
 currit generofus & illuftris comes Adolphus
 a Scauenburgo frater tuus germanus inſignis
 eccleſiæ Leodiēſis præpoſitus, & nuper elect⁹
 coadiutor dioceſis Coloniaenſis uir imo iuue
 nis multis præclaris dotibus tum animi tū cor
 poris præditus, ut per quas haud dubie ad dig
 nitates illas prouectus ſit. Is autem quanto me
 fauore, beneuolentia, imo & beneficentia pro
 ſequat, quid attinet longius perſequi? Sed &
 in tua mi loānes, quis non ex patruis illis tuis
 uerit identidem beneficijs uel citra meritū, &
 inter ipſos cū primis generofus & illuftris uir
 Guilhelmus a Vueda comes Morſenſis præ &
 fœlicis memoriæ. Cuius ſi meritas laudes per
 ſequi hîc nunc uellem, dies citius me deficeret.
 Audeo dicere ac ingenue dicam me non exper
 tum unq̄ uirū meliorē illo, utpote multismag
 niſq̄ uirtutibus inſigniter nobilitatum, nem
 pe præter ſingularem prudentiam qua polle
 bat, fortitudine, liberalitate, magnanimitate,
 in deū & homines, & ut ſemel finiã, fide & pietate
 inter præſcos illos heroes numerauerim. Cæ
 terum reliquos tuos patruos prudens hîc nūc
ſilenc

EPISTOLA

silentio transeo, ne si illorum uirtutes & ab his
 meritas laudes referre ac recensere ad plenum
 uellem, epistolæ modum excederem. Itaque
 hic finem tandem faciam, & uos illius tantum
 modo semel admonitos uolo, ut illorū, quos
 supra iam recensui, uestigijs pro sua uterque
 uirili innitami atque insistatis rē interim fa-
 cturi uobis minime unquā poenitentiam. Bene-
 ualeat uterque uestrum. Coloniae ex ædi-
 bus meis Anno Millesimo, quingen-
 tesimo, tricesimo quarto mensē
 Augusto.

A VTHORVM, EX QVIBVS

hoc opusculum collectum atq; con-
 flatū est, nomina hæc fere sunt:

Aristotiles	Cicero.
Quintilianus	Plinius
Suetonius	Augustinus
Sulpitius Victor	Victorinus
Plutarchus	Chirius Fortunatianus
Aphthonius	Martianus Capella
Boethius	Georgius Trapezuntius
Franciscus Maturancius	
Philippus Melanchthon	
Ex grammaticis & poëtis:	
Virgilius	Horatius
Ouidius	Iuuenalis
A. Gellius	Diomedes

ERRATA QVAE OBITER

inter excudendum commissa sunt.

B. folio 2. facie. eiusdem lege, eiusq; C. fo.
 4. fa. 2. floribus, le. floridis. E. fo. 3. fa. 1. uiolen-
 tia, le. uinolentia. fo. 4. fa. 1. persuadentur, le.
 persuademur. Fo. 6. fa. 2. commutari, le. com-
 mutare. Fo. 8. fa. 2. oratinem, le. orationem
 F. fo. 1. fa. 1. coalescāt, le. coalescunt. Fo. 5. fa.
 9. li. ul. le. ut si sunt tumētes. Fo. 8. fa. 1. le. q̄ddā,
 citius. G. fo. 2. linea 1. le. quot. H. fo. 3. fa.
 1. le. Thersitē. Fo. 5. fa. 1. nunq̄ imitatē, le.
 unq̄ mutatē. Fo. 6. fa. 2. li. 7. le. cū. Fo. 8. fa. 2.
 renuntiatio, le. renumeratio. I. fo. 1. fa. 1. per
 quem, le. per quam. Ibidem le. disperse & diffu-
 se. fo. 2. fa. 1. lin. 10. le. reū. Fo. 2. fa. 2. possumus
 le. possumus. Ibidē lin. 10. le. q̄ uiderē preter
 Ibidē lin. 22. le. in animo habeo. fo. 3. fa. 1. le.
 Itaq; Cū. Ibidē fa. 2. ieter, le. inter Fo. 4. fa. 1. le.
 Ciceronem. Fo. 5. fa. 2. certius le. certis. k. fo.
 7. fa. 2. nouistis, le. uenistis. Ibidē lin. 20. le. ut
 le. reintegrat.

IN COM-

PENDIARIAM ARTIS RHE-
toricæ institutionē, utpote quæ prima eius
artis rudimenta, hoc est capita tantum
amplectatur, Ioannis Cæsarij.

Præfatio.

TRACTATUS PRIMVS.

Ametſi Rhetorica una eſt ex hijs
artibus, quæ communiter tri-
uiales (ut quibuſdã placet) a tri-
uo, in quo olim tradebantur,
aut etiam ſermocinales dicuntur, quod circa
ſermonem peculiariter uerſentur, uel quod
ad ſermonem hoc eſt ad orationem tendant:
quæ quidem artes ſunt numero tres, Gram-
matica, Dialectica, Rhetorica: non tamẽ, ut
Grãmatica a literis orditur & ſyllabis, quæ
primæ & minime eius artis partes ſunt, nec
ut Dialectica a ſimplicibus uocib⁹, quæ præ-
dicamenta appellantur, quæ & ipſa nimirũ
in ea artz prima & minima habentur, ſic &
Rhetorica aut a literis & ſyllabis, aut a ſim-
plicibus uocibus ueluti principijs, ſiue ele-
mentis quibuſdam auſpicat, hoc eſt exordiũ

A iij capit

capit, sed ad solā se confert orationē, quā in-
 struat suis ipsius ad hoc utens præceptis, at
 non qualē Grammatica ex dictionibus sim-
 pliciter componere docet, nempe congru-
 am aptamq; ad exprimendū mentis concep-
 tum; neq; qualem Dialectica instituit, ut in
 qua ueritas falsitasueprehendatur, tum et
 p̄ quā aliud ex alio inferat̄, siue per quā aliud
 oppiā ex ijs quę posita sunt, colligatur. Cuius-
 iusmodi tamen oratiōibus, ut & uerbis ip-
 sa interim utit̄ uelut a superioribus illis arti-
 bus mutuo acceptis, sed nō plane gratuito,
 aut etiā absq; sc̄nore. Quippe quę ornatū il-
 lis addit & splēdorē. Vnde & talē cum pri-
 mis orationē molitur, per quā quisq; huius
 artis præceptis probe institutus fuerit, ut est
 orator, is tū copiose, tū apposite de quacūq;
 re p̄posita dicere poterit, in hoc p̄sertim ut
 p̄suadeat. Verū quia huiuscemodi oratio nō
 poterit ab aliq̄ institui, neq; cōmode tractae-
 ri ad finē artis, utpote quę multo lōgior sit
 reliqs. duabus, imo quę certis eisdeq; mag-
 nis ex partibus cōstet, nisi ab eo qui prius di-
 dicerit, quibus rebus eū qui ad dicendū ap-
 paratur

TRACTATUS PRIMVS.

paratur instructū esse oporteat, tū quemad-
 modū siue quo ordine de illis dicat is qui ad
 dicendū iā instructus accedit, & quibus in-
 ter dicendū uerbis utatur, & q̄ eidē nisi fir-
 ma adsit memoria, frustra talis cōparatur or-
 ratio, ut cui nec suppetit apta decensq̄ pro-
 nuntiatio. Quæ sane omnia quia sola Rhe-
 torica nobis suppeditat atq̄ subministrat, de
 ipsa iam post Grāmaticā & Dialecticā dicē-
 dum nobis, & tractatus aliq̄t parandi. Pri-
 mum iḡ dicendū, quid sit Rhetorica, et
 q̄t eius ptes, tū q̄d officiū eius, et quis finis,
 & q̄t genera causarū, circa quæ orator cum
 plurimū uersat̄, quæ etiā ciuiles quæstiones
 appellant̄, necnon qui in unoquoq̄ genere
 causæ auditores habeantur: Postremo autē
 & de ipsa oratione, quæ (ut uult Boethius)
 ipsius artis instrumentū habet̄, et quibus et
 quot partibus illa constet, & quod opus
 siue effect⁹ artis. Quibus quidē breuiter et
 tanq̄ per cōpēdiū a nobis tractatis atq̄ ex-
 positis, facilius erit (ni fallor) studiosis hui-
 us artis aditus atq̄ accessus ad magnos eius
 dē artis authores, hoc est ad eos, qui exacti

ARTIS RHETORICÆ

us & copiosius de hac arte scripserunt, & præcepta tradiderunt. Inter quos mihi non postremus habendus est Philip. Melanch. (id quod citra adulationē dico) uir pfectio acri & magno iudicio, & exactissimus triuialiū disciplinarū scriptor, ut cuius pinde lucubrationes passim circumferunt, & leguntur non sine pfectu multorū. Ceterum priusq; nos hæc omnia, quo ordine paulo supra a nobis anotata sunt, aggredi tentemus, non inutile fortassis fuerit indicare, quæ sit huius artis utilitas, idq; ex non vulgaribus authoribus, ut hac scilicet utilitate pcepta, dubentius animū suū huic quoq; arti admodum fuerint, quicumq; bonarū artium cupidi alios quin sunt & studiosi. Quos etiam nunc hic admonitos uolo me interim dum artis Rhetoricæ capita tantummō colligo, nihil fere de meis adijcere inuentis (& quid enim dici iam potest quod non sit dictū prius, ut ille ait) sed omnia maxima ex parte ex magnis illis huius artis authoribus decerpere, & in unū ueluti fasciculum, hoc est summā atq; compendiū componere non ad aliū sane uisum

TRACTATUS PRIMVS.

sum, quam ut supra dixi.

QVOD MAGNA SIT INTER

grammaticam, dialecticam & rhetoris
cam cognatio, tum uero quem
admodum differant inter se
distentq;.

X prædictis liquido patere po-
test, quod non solum differant
inter se distentq; grāmatica, dia-
lectica, & rhetorica suis scilicet
ac proprijs finibus, sed & cognatæ sibi in-
uicem sint. Cognatio autem hæc inter eas ex
eo esse dicta est, quod communi nomine ap-
pellentur tum triuiales, tum sermocinales,
imo uero quæ & a nõnullis rationales præ-
terea appellatur, nec id quidem ab re. Quip-
pe quæ ea nobis suppeditant, quibus ratio
reddit de dubijs ac incertis propositis. Ver-
um hic nunc fortassis dubitabit quispiam,
quonam pacto illud de grammatica quoq;
dici aut etiam intelligi possit? Certe si huic
arti poetica subiecta est, & historia item, ut
multorum certa est sententia & opinio, hæc
bet

ARTIS RHETORICAE

bet utique & grammatica, unde fidem faci-
 dat, probetque aliquid, ac rationem quor-
 dammodo reddat, loco aliquo (ubi et quan-
 do res postulauerit) ex historia maxime pro-
 bata desumpto, aut adducta fabula ex his
 praesertim fabulis, quae Aesopi cuiusdam
 nomine circumferuntur celebranturque. De
 fabulis quidem huiusmodi paulo altius a nos-
 tris repetetur tractatu tertio, ubi de argumē-
 tis agemus. Caeterum si propositae rei ad-
 praesens exemplum quaeris, habes in prom-
 ptu apud Plinium de illustribus uiris Me-
 neuium Agrippam, qui rebellanti aduersus
 Senatum plebi Romanae proposita tantum-
 modo fabula ex Aesopo de uentre ob inglu-
 uiam a caeteris humani corporis membris
 accusato persuasit, ut cum Senatu absque ulla
 cunctatione in gratiam rediret. Non inu-
 ria igitur cognatae inter se dictae sunt tres su-
 praedictae disciplinae. Quas proinde si quis
 separauerit, ac non potius eas sibi coniunxe-
 rit ad cumulum studiorum, is profecto uix
 docti hominis nomē merebitur, quantum-
 uis in una aut altera earum profecerit. Caeterum

TRACTATUS PRIMVS,

terum hanc cognationem maiorem habet
 rhetorica cum dialectica quam cum grāma-
 tica, atq; id ita esse testatur Aristoteles quos-
 que ipse in initio statim eius operis quod de
 arte rhetorica ad Theodectē inscripsit, adeos
 que ut dicat rhetoricam cum dialectica cons-
 uerti, uel (ut paulo apertius dicam) equiuas-
 sentē esse dialecticę. Eius autē hæc sunt uer-
 ba. ἡ ῥητορικὴ ἐστὶ ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ
 Na inde talibus quibusdam (inquit) utraq;
 est, quæ cognoscere quodam modo omniū
 communiter est, nullius definitæ determina-
 teq; scientie. Quin & de fide faciunda rheto-
 ricam ait uiam esse & rationē artificiosam, si
 demq; potissimum demonstratione fieri,
 quod utiq; ipsa rhetorica (ut alibi ab eodem
 dicitur Aristotele) per exēpla facit & enthy-
 memata. Enthymema porro demōstratio
 rhetorica est, id quod præcipuum est in per-
 suasione. Hactenus hæc de tribus inter se co-
 gnatis artibus Grammatica, Dialectica &
 Rhetorica dicta sufficiant. Vnde hinc nunc
 ad rem quā querimus, propius accedamus.

QVID

ARTIS RHETORICAE

QVID POSSIT HÆC

ars, unde & eius utilitas q̄

quo mō intelligatur

Itac̄ quid possit rhetorica, unde & eius utilitas quodammodo intelligatur, pri^mum hinc ex Cice. dicamus. Is em̄ in prefatis one operum Rhetoricorum de inuentione, ita de eius ui & potestate inter alia prefatur. Fuit (inquit) tempus quoddam, cū in agris homines bestiarum more uagabantur, & si bi uictu ferino uitam ppagabant, nec ratione animi quicq̄, sed plerac̄ uiribus corporis administrabant &c. Quo tempore (idem deinde ait) quidam magnus uidelicet uir & sapiens cognouit, quæ materia esset, & quantā ad maximas res opportunitas animis inef^fet hominum, si quis eam posset elicere, & præcipiendo meliorem reddere, qui dispersos homines in agris & in tectis syluestribus abditos ratione quadam compulit in unum locū & congregauit, & eos in unam quamc̄ rem inducens utilem atq̄ honestā, primo p̄pter insolentiam reclamantes, deinde p̄pter rationem atq̄ orationem studi^osus

TRACTATUS PRIMVS.

osus audiētes, ex feris & immanibus mites
reddidit & mansuetos. Vnde & mox idē
subdit. Ac mihi quidem (inquiens) uidetur
hoc nec tacita, nec inops dicēdi sapientia p-
ficere potuisse, ut homines a consuetudine
subito conuerteret & ad diuersas uitæ ratio-
nes traduceret. Huiusq; Cicero,

CVIVSMODI HIC MA-

gnus & sapiens uir fuerit, exem-

plo quodammodo decla-

ratur, ex eodem Cice-

rone.

Ane hic magnus & sapiens, cuius
nomen Cicero nō exprimit,
talis uideri potest fuisse uir, qua-
lis Orpheus ab Horatio in arte
poëtica describitur, aut Amphion: quoru
uterq; ratione haud dubie usus & oratione
tale quid fecisse ab eodem dicitur, quale qd
Cicero sapientē illū sutim & magnum uirū
& Amphionem inter poëtas & uates con-
numeret, ut etiam erant, tamen cum id face-
rent

ARTIS RHETORICAE

rent, quod ab eo fecisse narrantur, non iam
 tum poëtas aut uates sed oratores potius
 agebant. Versus autem quibus in arte de ip
 sis hæc dicit Horatius, hic nunc subiiciam.

Syluestres homines facer, interpresq; deorū
 Cædibus et uictu fædo deterruit Orpheus,

Diçt⁹ ob hoc lenire Tigres, rapidosq; leões
 Dictus et Amphion Thebanę cõditor arcis

Saxa mouere sono testudinis, et p̄ce blanda
 Ducere quo uellet, fuit hæc sapiētia quondã

Publica priuatis secernere, sacra p̄phanis,
 Concubitu p̄hibere uago, dare iura maritis

Oppida moliri, leges incidere ligno,
 Talis quoq; uir & a Virgilio in primo Æ

neidos describitur, imo suis uelut calorib⁹
 depingitur, cum ait,

At ueluti magno in populo cū sepe coorta ē
 Seditio, seuitq; animis ignobile uulgus

lameq; faces & saxa uolāt, furor arma mini
 strat.

Tum pietate grauē & meritis si forte uirū
 quem

Conspexere, silēt, arrectisq; auribus astant,
 Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

DE

TRACTATUS PRIMVS.

DE UTILITATE ARTIS

Rhetoricæ ex Quintiliano

T nunc etiam ex Quintiliano
 grauissimo sane authore pauca
 in hoc collecta ut huius artis uti-
 litas plenius intelligat, hic sub-
 iicere non grauabor, ut uel hoc pacto illis
 satisfiat, qui artem hanc ut perniciosam &
 inutilẽ calumniari non uerentur. Quidam
 (inquit ille) uehementer in ipsam artem in-
 uehi solent, & (quod sit indignissimum) in
 accusatione orationis utuntur orandi uirtu-
 bus. Eloquentiam esse aiunt, quæ poenis es-
 riptat scelestos, cuius fraude damnentur in-
 terim probi, consilia ducantur in peius, nec
 seditiones modo turbæq; populares, sed bel-
 la etiam inexpiabilia excitentur, cuius deni-
 que tum maximus sit usus, cū pro falsis con-
 tra ueritatẽ ualet. Ex his adiiciunt exempla
 Græcorum Romanorumq; & enumerant
 eos, qui perniciosa nõ singulis tantum, sed
 rebus etiam publicis eloquentia usi turbas
 uerunt status ciuitatum & euerterunt, eoq;
 & Lacedemoniorum ciuitate expulsam, &
 B Athe-

ARTIS RHETORICAE

Athenis quoque, ubi actor mouere affectus
 uetabatur, uelut recisam orandi potestatem.
 Haecenus sic illi contra artē. Quibus mox
 artis calūniatoribus ita ex aduerso, & ueluti
 κατ' ἀντίθετον hoc est per inuersionē idem
 Quintilianus occurrit atque respondet eisdē
 pro ipsa arte, quibus illi contra utens argu
 mentis. Quo (inquit) modo nec duces erūt
 utiles, neque magistratus, nec medicina, nec
 denique ipsa sapientia. Imo quis nescit ignes
 & aquas, sine quibus nulla sit uita, & (ne
 terrenis immoremur) solem lunāque praecia
 pua siderum aliquando etiā nocere? Num
 igitur negabitur Pyrrhi pacem caecus ille
 Appius dicendi uiribus diremisse? Aut nō
 diuina, M. T. Cic. eloquentia Catilinā fre
 git audaciam? Nonne perterritos militum
 animos frequenter a metu reuocat oratio?
 Equidem nec urbium conditores reor ali
 ter effecturos fuisse, ut uaga illa multitudo
 coiret in populos, nisi docta uoce commo
 ta, nec legum repertores sine summa ui orā
 di consequutos, ut se ipsi homines ad serui
 tutem iuris astringerēt. Quin ipsa uite pre
 cepta

TRACTATUS PRIMVS.

cepta etiam si natura sūt honesta, plus tamē
 ad formandas mentes ualent, quoties pul-
 chritudinem rerum claritas orationis illumi-
 nat: Quare etiam si in utrāq; partem ualent
 arma facundiaē, nō est æquum id haberi ma-
 iorē. quo bene uti licet. Præterea si est orator
 in primis uir bonus, et rhetorica bene di-
 cendi scientia, utilē certe esse eam confiten-
 dum est. Et Hercle de^o ille princeps parens
 rerum, fabricatorq; mundi, nullo magis ho-
 minem separauit a ceteris (quæ quidē mor-
 talia essent) animalibus, quam dicendi facul-
 tate. Nam corpora quidem magnitudine, uir-
 tibus, firmitate, patiētia, uelocitate, præstā-
 tiora in illis mutis uidemus, eadē minus ege-
 re acquisitæ extrinsecus opis. Nā & ingre-
 di citius & pasci, tranare aquas citra doceri
 tem natura ipsa sciunt: Et pleraquæ contra
 frigus ex suo corpore uestiuntur, & arma
 his ingentia quædam, & ex obuulo fere ui-
 ctus, circa quæ omnia multis hominibus
 labor est. Rationem igitur nobis præcipua-
 am dedit, eiusdem nos socios cum dijs im-
 mortalib⁹ esse uoluit. Sed et ipsa ratio neq;

ARTIS RHETORICAE

tam nos iuuaret, neq; tam in nobis esset manifesta, nisi quæ concepitsemus mente, promere etiam loquendo possemus, quod magis deesse ceteris animantibus, quam intellectum, et cogitationem quandam uidemus. Nam & moliri cubilia, et nidos texere, & educare foetus, & excludere, quin etiã in huius mem reponere alimēta, opera quædam nobis inimitabilia (qualia sunt cærarum et melis) efficere nõ nullius fortassis rationis est. Sed quia carent sermone quæ id faciunt, muta atq; irrationabilia uocantur. Deniq; homines, quibus negata uox est, quantum adiuuat animus ille cœlestis. Quare si nihil a dijs oratione melius accepimus, quod tantum dignum cultu, ac labore ducamus, aut in quo malimus præstare hominibus, quam quo ipsi homines ceteris animalibus præstent. Eo quidem magis, quod nulla in parte plenus labor gratiam refert. Nam ut omittam, defendere amicos, regere consilij senatum, populũ, exercitum in quæ uult ducere, quã sit utile, conueniatq; bono uiro: nonne pulchrum uel hoc ipsum est ex communi intellectu

TRACTATUS SECVNDVS.

lectu, uerbisq; quibus utantur omnes, tan-
tū a seq; laudis, & gloriæ, ut nō loq; & ora-
re, sed (quod Pericli contigit) fulgurare ac
tonare uidearis: Hęc ita ex Quintiliano pe-
ne ad uerbū li. secūdo oratorię institutiōis.

QVA RATIONE RHETO-
ricæ inuentio habeatur, unde & eius
utilitas quoq; cognoscatur.

Vin & in eundem fere sensum
Aurelius Augustinus sed quā
breuissime, de utilitate rheto-
ricę, ac insuper quamobrem ras-
tio in nobis ipsam post Grammaticam atq;
Dialecticam inuenerit, in eo libro, quem de
ordine inscripsit, disserit hoc mō. Quoniam
(inquit) stulti homines plerūq; ad ea, quę
suadent recte, utiliter, & honeste, nō ipsam
sincerissimam (quam rarus animus uidet)
ueritatem, sed proprios sensus consuetudi-
nemq; sectantur, oportebat eos non doceri
solum quantum conuenit, sed sepe & maxi-
me commoueri. Hanc suam partem, quę id
ageret, necessitatis pleniorē quam purita-
B in tis

ARTIS RHETORICÆ

tis refertissimo gremio deliciarum, quas populo spargat, ut ad utilitatē suam dignetur adduci, ipsa illa in nobis ratio uocauit Rhetoricam. Hæc ille. Quib⁹ & nos pauca addamus, quo citius, ac plenius percipiantur, quæ ab illo dicuntur, idq; eo præsertim loco ubi ait, oportebat eos nō doceri solum, quātum conuenit, sed & sepe & maxime commoueri: hic ut id quod ait doceri, referēdū est ad grammaticā, et dialecticā, ita quod p̄tinus subiūgit, commoueri, ad rhetoricam. Nam ut grammaticæ & cū primis Dialecticæ officium est docere, ita rhetoricæ inter cetera eius opera precipuū est mouere, id qđ potissimum fit in contionib⁹ et per orationes. Hactenus de uī et utilitate rhetoricæ, nunc ad ipsam rhetoricam (ut instituimus) transeamus.

Finit Tractatus Primus

INCIPIT
TRACTATUS SE-
cundus.

INTRAC TATVM SECVNDVM

præfatio.

Atis supercꝑ tractatu superiori
de vi siue potestate pariter et de
utilitate artis rhetoricæ, nec nõ
quã ob rē ipsa inuenta sit, dixisse
se uideri possum. Itaq; deinceps et quidem
tractatu proxime sequēti de ipsa rhetorica
dicturus qd sit, & quot ex partibꝰ cõstet
fortassis rem non superuacua omnino face
re uidebor, si eius nominis originem prius
explicauero: uidelicet quod longe aliud sit
nosse, quid nomen aliquod significet, &
quid sit, quod per nomē ipsum significatur.
Rhetorice igitur sicut & rhetor, inde dedu
ci uidetur (ut authori magni etymologicĩ
placet) unde & ῥήμα, quod nomen apud la
tinos uerbum interpretatur, & apud grę
cos inter octo orationis partes secundum
obtinet locum. ῥήμα autē deducit̃ ἄρῃ τῷ ῥήματι
siue ῥῶ per contractionē uerbo inusitato,
quod dico significat, & in futuro facit ῥήσω
unde ῥήσις id est dictio, & in p̃terito p̃fecto
B iij passi.

ARTIS RHETORICAE

passiuo ἑρῆμα, unde ῆμα, & in eius tertia
 persona ἑρῆται, hinc ῆτωρ & ῆτης, quorum
 utriusq; dictor interpretari potest, & ῆτορ
 nōs nomen possessiuum, cuius deinde socium
 ninum ῆτορικὴ pro ipsa arte usurpat, nempe
 dicendi. Sicut grammatice pro arte loquen-
 di, & dialectice pro arte differendi.

DE RHETORICA, QUID
 sit, & quot eius partes.

Rhetorica, quę uoce gręcanica
 ita dicitur, ut dictum est, ab eo-
 dem Quintiliano li. secundo or-
 ratorię institutionis definitur
 bene dicendi scientia. Quo tamen loco sci-
 entię nomen communiter non proprie acci-
 pere debemus, ut & ars intelligatur, aut eti-
 am facultas. Nam utroq; hoc nomine pro-
 prie dicitur, utpote ars siue facultas bene di-
 cendi. Verũ hanc rhetorię definitionē, ut
 cunq; etiam dixeris, Sulpitius Victor non
 recipit, ut parum plenam, Nam & medicus
 (inquit) potest de his, quę ad medicinam at-
 tinent, bene dicere, et ceteri item artifices de
 suis

TRACTATUS SECVNDVS.

suis artibus habent bene dicendi scientiam. Quapropter ut plena sit hæc definitio, addēdam uult ille particulam in questione ciuili, ut in qua artis materia simul cum officio eiusdem comprehendatur hoc modo. Rhetorica est bene dicendi scientia in quæstiōe ciuili. Sed si Gorgiæ Leōtino (ut author est Cicero in rhetoricis de inuentiōe) credim⁹, de omnibus utiq; rebus dicere oratoris est. Et hæc quidem de definitione artis. Cuius partes ab omnibus numero quinq; traduntur, Inuentio, Dispositio, Elocutio, Memoria, et Pronuntiatio. Quæ & ideo partes rhetoricæ habentur (ut Boethio placet) quod ex his ueluti integratur ipsa et constituitur, imo uerouel ob id quod si earum aliqua defuerit oratori, imperfecta ars siue facultas erit.

DE OFFICIO RHETORI

cę seu ipsius oratoris, & quis sit
nis artis.

Officiū oratoris Cicero ad Herennium libro primo, statim in ipso operis principio, aut si quis alius eius operis author fu

B v it, ita

ARTIS RHETORICAE

Ita definit. Oratoris officium est, de his rebus posse dicere, quæ res ad usum ciuili moribus & legibus constitutæ sunt, cum assentione auditorum, quo ad eius fieri poterit. Idem in rhetoricis de inuentione, ubi tamen prius, quo in genere hæc ars siue facultas ponenda sit ostenderit. Quippe qui eam inuentionis scientiæ partem facit, quæ certe ciuili scientia ea ipsa est, quæ alio nomine prudentia siue ciuili sapientia appellatur, ita huius artis tum officium, tum finem definit. Officiū eius facultatis (inquiēs) esse uidetur, dicere apposite ad persuasionem, finis uero persuadere dictione. Hic Martianus Capella addit, id quod propositum est, ut sit plena eius definitio, hoc modo. Finis rhetoricæ est, persuadere id quod propositum est dictione. Addit præterea Boethius, ut præter calumniam finis rhetoricæ id esse dicatur, quod dicitur, has particulas, tum in ipso, tum in altero. In ipso quidem, hoc est in oratore, bene dixisse, quod quidem est dixisse ad persuasionem. In altero uero, hoc est in auditore, persuasisse. Nam non semp
 persuas

TRACTATUS SECVNDVS.

persuadet orator, nec tamen interim nomē oratoris amittit & facultatem, dummodo officio suo rite fungatur. Ceterum post Ciceronem Quintilianus libro secundo, ubi de fine artis rhetoricę plurimorum scriptorum opiniones ad longum recensuit, suā de eorum sententiam adiicit his uerbis. Nam si rhetorica (inquit) bene dicendi scientia est, finis et summum eius est bene dicere. Benedicere igitur finis sit interim Quintiliano artis oratorię. Nos Ciceronem in hoc iam sequamur, ut qui ab omnibus sane eruditis facile princeps huius artis iudicatur, & id quidē ille de se non tam scribendo quam dicendo declarauit.

QVID INTER SIT INTER OFFICIUM & FINEM.

Dem Cicero in rhetoricis de inuentione inter officium & finē hoc interesse dicit, qđ in officio quid fieri in fine quid officio cōueniat cōsiderat: ut medici (inquit) officiū esse dicim⁹ curare ad sanādū apposite, finem uero

ARTIS RHETORICAE

uero curatione sanare. Item oratoris quid officium, & quid finem esse dicamus, intelligitur, cum id quod facere debet, officium esse dicimus, illud autem, cuius causa facere debet, finem appellamus. Animaduertendum sane hic est ex Marco Fabio Victorino eius operis expositore, quod in definiendum officio, tum fine artis rhetorice Cicero alterum cum altero commiscet atque coniungit & recte quidem. Nam ut officium omne ad finem spectat, ita finis contra ad officium refertur. Ergo cum officium definit Cicero, quod est apposite dicere, protinus subiungit, ad persuasionem, hoc est finem officio annectit. Rursus cum finem definit persuadere, itidem mox addit dictione, officium scilicet cum fine commiscens. Neque id quidem ab re. Nam persuadetur tabulis, tormentis, testibus, & alijs multis rebus. Quod cum fit, non maius oratoris est, quam alterius cuiuspiam. Solius autem oratoris est persuadere dictione. Sicuti medici officium est sanare non quomodolibet, puta aut incantatione, aut ligaturis, sed curatione, hoc est arte mendendi.

TRACTATUS SECVNDVS.

dendi. Curare em̄ alias mederi quoq; signi-
ficat. Ceterum ubi addidit Victorinus pau-
lo superius & alijs multis reb⁹, subaudi (ut
ex Quintiliano colligitur li. supra citato)
pecunia, gratia, dignitate, & postremo affe-
ctu etiam ipso, quo uel recordatio merito-
rū cuiusq; , uel facies aliqua miserabilis, uel
forme pulchritudo sententiam dicit sine
uoce.

DE AUDITORIBVS, ET

que sit illorum differētia ex Mar-
tiano Capella?

Vnc etiā, quia de auditore pau-
lo supra mentio facta sit, illud
huic loco adijciamus, ac dicam⁹
coram quibus auditoribus ora-
tor dicere soleat, et quæ inter ipsos differen-
tia sit. Auditorum (inquit ille) tria genera
sunt, id est tres sunt differentiæ. Ex his unus
est qui secundum equitatem aliquid statu-
it, audita prius parte utraq; eorum qui corā
ipso contendunt, & is iudex dicitur: cuius
officium est soluere reū, uel damnare, posse-
sionem dare, uel auferre. Alter, qui rei p^o-
posite

ARTIS RHETORICÆ

positę honestate adhuc uel utilitate incertā
 dubius, alienę sentētię persuasione imo iu-
 diciū expectat, & hic deliberator appella-
 ri potest: cuius officium est alterā delibera-
 tionis partē amplecti. Tertius, qui facti ho-
 nestatem uel turpitudinem libera estimati-
 one ueluti arbiter perpendit, quem proina-
 de estimatorē conuenit nominari: cuius of-
 ficiū est estimare, laude ne dignus sit, an
 uituperatione is, quem laude dicendo pros-
 secutus est, aut uituperatione orator. Sane
 sciendum, quod triplex hęc auditorum dis-
 ferentia, tribus causarū generibus, de quib-
 us mox dicemus, ex equo respondet.

DE TRIBVS CAVSARVM generibus.

Tria esse genera causarum, quę
 recipere debet orator, hoc est cir-
 ca quę maximę uersatur, inter
 omnes huius artis scriptores cō-
 uenit. Demonstratiuum, Deliberatiuum,
 Iudiciale Quę et ab eisdē fere omnibus ad
 hęc modum finiunt. Demonstratiuū gen-
 est,

TRACTATUS SECVNDVS

est, quod attribuitur in alicuius certæ personæ laudem uel uituperationem cum amplificatione. Eius duas faciunt partes, laudem, & uituperationem. Laus est oratio amplificatiua rerum bonarum, quas certæ personæ orator inesse dicit. Vituperatio contra oratio est amplificatiua rerum malorum, quas certæ personæ orator inesse dicit. Deliberatiuum genus est, quod positum in consultatione habet in se suasionem & dissuasionem. Suasio est oratio deliberatiua, quæ in consultatione primum quid faciendum sit ostendit. Dissuasio contra oratio est, qua auditoribus hoc est deliberatoribus alteram partem, ac suasionem ostensum est, persuadere conamur. Iudiciale porro genus est, quod positum in controuersia habet accusationem in se & defensionem. Unde et huius itidem partes duas faciunt, accusationem & defensionem. Accusatio est oratio iudicialis, qua aduersarium aut in crimen, aut in debitum rapimus. Defensio contra oratio iudicialis, qua aut crimen, aut debitum a se aduersarius depellit. Sed & sciendum

A R T I S R H E T O R I C A E

endum hic est qd huiusmodi causæ, in quibus orator dictus est *ſfari*, alias a quibusdam civiles quæstiones apepllantur, ut supra quoq; annotauimus, de quibus inter hos quid sentiat Chirius Fortunatianus, & Aurelius Augustinus, hinc nunc subiiciamus.

DE CIVILIBVS QVÆSTIONIBVS, cuiusmodi sint, & cur ita dicantur.

Voniam autem nulla prædictarum causarum ab oratore suscipitur unq; tractanda, nisi in quæstionē prius deducta fuerit, & id quidem inter ciues præsertim, unde etiã civiles quæstiones ipsæ causæ appellari ceperunt, de his nunc etiam dicamus, cuiusmodi sint tum ex Chirio Fortunatiano, tum ex Aurelio Augustino, q; apud utrūq; horū de his scriptum ab eis relictum extet. Sunt autem civiles quæstiones (uterq; ait) quarum perspectio in comunē animi conceptionem cadere potest. Verum ut planius ac facili⁹ intelligatur, cuiusmodi sit harum quæstio

TRACTATUS SECVNDVS.

quaestionum conditio, quam certe hic nunc
 demonstratam esse uolumus, id ita ex his
 quae sequuntur discere licebit. Omnia quae
 cunq; huiusmodi sunt, ut ea nescire pudoris
 sit, & quae uel ignorantes, quasi tamen scia-
 mus, cum simulatione praer nobis ferimus,
 quotiescunq; in dubitationem uocantur, ef-
 ficiunt civilem quaestionem. Quod dico,
 huiusmodi est. Si de pōdere alicuius rei que-
 ratur, si nō uidearis scire, quot librarum sit,
 non est tibi ob id erubescendum. Similiter
 si de lōgitudine eiusdē, uel alterius cuiuspi-
 am rei interrogatus nō uidearis scire, quot
 pedū sit, ne tunc quidē tibi erubescendū est.
 Sic de caeteris huiusmodi rebus, quas perse-
 qui longū est, & ideo quoties in dubitatio-
 nē uenerint, licet faciāt quaestionē, tamē ci-
 uilē quaestionem facere non possunt. At ubi
 q̄ritur, sit ne aliquid iustū an iniustū, hone-
 stum an inhonestum, laudandum an repre-
 hendendum, premio afficiendum an suppli-
 cio, utile an inutile, & si q̄ huiusmodi sunt,
 nemo non etiam extra omnem artem & scia-
 entia collocatus erubescat, si hec nescire ui-
 C deat

ARTIS RHETORICAE

deatur. Inde est quod omnes persuasum ha-
 beant, aut certe alijs persuadere nō dubitēt
 se posse animo concipere discrimē iusti & in-
 iusti, honesti & inhonesti, ceterorumq; quę
 supra diximus, et iccirco quę dubitationes
 in huiusmodi rebus oriuntur, civiles quęsti-
 ones uocantur, quasi non proprię paucorū
 sed cōmunes uniuersorum. Quę cū ita sint
 merito quę comuni animi conceptiōe pers-
 pici possunt, quęstiones civiles uocantur,
 & hęc sūt, in quibus uersari & prestare cum
 primis orator debebit. Hactenus de civilibus
 quęstionibus. Quarum etiam eadem
 gñā sunt numero tria, quę supra dicta sunt
 ipsarū esse causarū, quę & ab alijs quibusdā
 quoq; nominibus appellant. Concionale,
 qđ et Deliberatiuū Sermocinatiuū qđ et De-
 mōstratiuū, Forense qđ & Iudiciale dicūt.

QVOD VNICVIQVE HO-
 rum certū quoq; tempus accommode-
 tur, ut etiā finis ex Aristotele.

Illud quoq; non uideretur hoc loco præ-
 terendum, quod unicuiq; trium dicto-
 rum

TRACTATUS TERTIVS.

num generū certum aliquod tempus accom-
 modetur iuxta ipsius temporis triplicē dif-
 ferētiā, quemadmodū illud docet ac tradit
 Aristoteles in rhetoricis ad Theodectē. De
 liberatiuo quidē generi tempus accommodat
 futurum. De futuris quippe consulit siue
 deliberat tum suadens tum dissuadens. In
 diciali uero preteritum. Siquidem de præ-
 teritis, siue de factis quod perinde est (ut et
 ipse loquitur Aristoteles, sed lingua sua, nē
 pe græca περί τῶν πεπραγµένων) semper alter
 accusat, alter defendit. Demonstratiuo au-
 tem tempus præcipue præsens. Nam omnes
 secundum ea quæ presentia sunt, aut laudant
 aut uituperant. Quin & præteritis plerūq;
 ad hæc utuntur, in memoriam illa quæ facta
 sunt, reducētes, futura quoq; de eisdem
 conijcētes. Horum præterea unicuiq; ali-
 quis finis existit. Nam cum triplex sit differētia
 eorum, qui dicendū munus obeunt, tri-
 plex quoque finis erit, ad quem quisque
 eorū spectat dicturus. Deliberanti quidem
 finis est utile, & quod huic opponitur,
 inutile. Nam qui suadet, is ad melius siue

C ij quod

ARTIS RHETORICAE

quod utilius est, hortat̄, contra qui dissua-
det, a contrario dehortatur. Iudicāti uero si-
nis iustum et iniustū. Demonstranti porro,
hoc est tum laudanti tum uituperanti, hone-
stū & turpe. Veruntamen ut iudicans obi-
ter honestum atq; turpe assumit, ita demon-
strator interim iustum & iniustum, ad que
etiam deliberans nonnunquam spectat, ut
quod honestum est & iustū suadeat, quod
turpe & iniustum dissuadeat.

DE INSTRUMENTO AR-
tis siue facultatis rhetoricę, tum &
de instrumentis ipsius oratoris.

Ed nunc eo unde digressi sum⁹,
reuertamur, & quod sit artis in-
strumentum dicamus, tum &
de instrumentis ipsius oratoris,
postremo autē & de opere oratoris. Instru-
mentum artis (ut diuo Severino Boethio
placet) oratio est, quod et ipse ita persuadet.
Quoniam omnis (inquiens) facultas instru-
mento utitur ad faciendum quod potest, es-
tiam rhetoricę facultatis aliquod erit instru-
mentū.

TRACTATUS SECVNDVS

mentum. Hoc autem est oratio, cuius deinde sex partes subiungit, quę sunt, Exordium siue prohemium. Narratio, Partitio siue diuisio, Confirmatio, Reprehensio, quę & Conclutatio dicitur, postremo Peroratio. Hactenus Boethius hæc de instrumento artis, de quibus & partibus eius postea a nobis suo loco latius dicetur. Interim autem & illud huic loco addamus, quod Quintilianus duodecimo de oratoria institutione libro de instrumentis, non artis (ut quidam (inquiens) putauerunt) sed ipsius oratoris dicit, quę quidē sunt (ut ex eodē libro passim colligere licet) tū ea cum primis cognitio, qua mores formantur, tū scientia iuris civilis, & præter hæc cognitio historiarum. Nam cum sit orator uir bonus, dicendi peritus, iam ut fieri non potest, ut citra uirtutem & omnis honesti iustique disciplinam sit uir bonus, ita quoque fieri non potest, ut absque multarum rerum cognitione sit dicendi peritus. Hæc ergo ut arma ad manum habere, horum scientia succinctus esse debet, accedente uerborum figurarumque facili copia, & inuentionis ratione, & dis-

ARTIS RHETORICAE

ponendi usu, & memoriae firmitate, & actionis gratia atq; decore. Sed plurimum ex his ualet animi praestantia, quam nec metus frangat, nec acclamatio terreat, nec audientium authoritas ultra debitam reuerentiam tardet. Nam ut abominanda sunt contraria his uitia, confidentiae, temeritatis, improbitatis, arrogantiae, ita citra constantiam, fiduciam, fortitudinem nihil ars, nihil studium, nihil profectus ipse profuerit, uelut si des arma timidis & imbellibus. Subiungit non multo post & alia quaedam instrumenta idem Fabius sic dicens. Sunt & naturalia (quae tamen & cura iurantur) instrumenta, uox, latus, decor, quae quidem tantum ualent, ut frequenter famam ingenij faciant. Concludit demum de oratore hucusq; locutus. Talis (inquit) esse debet orator & haec scire.

QVOD NON AB RE ORATIO instrumentum artis rhetoricae dicitur, simul & de usu & apparatus ipsius orationis.

Sed & alius repetamus ex Plutarcho greco

TRACTATUS TERTIVS.

greco authore sane non ineleganti, quod di-
 ximus ex sententia Boethij orationē rhetori-
 cæ facultatis esse instrumentum, nec non
 & de usu & apparatu orationis ex eodē. Is
 in eo libro, quem ad Traianū imperatorem
 de politicis inscripsit, uolens illi eloquenti-
 tiam commendatam esse, post alia alijs de re-
 bus documenta, de hac ita exorditur. Ad
 hæc (inquiens) ius ciuile, & gratia eloquen-
 tiæ non in postremis ducenda est, uirtute ma-
 gistra et principe. Rhetoricam enim non
 suadendi opificem, sed adiutricem esse existi-
 mare debemus. Vnde illud Menandri cor-
 rigendum uenit, qui dicit, Mores dicentis
 sunt, qui persuadent, non oratio. Sed reuer-
 ra, utrumque (Plutarchus ait) est, quod
 rem efficit, hoc est persuadet mores nimirum
 & oratio, quod quidem & ita declara-
 rat. Nam sicut nauis (inquit) dirigitur
 non a gubernatore duntaxat, sed clauo quo-
 que & ut eques qui in gyrum equum uer-
 sat id non facit absque freno ita ciuitas ora-
 toris quidem uita regitur & moribus sed
 non sine oratione, nempe qua ueluti aliquo

clauo & freno utatur, ut per quam una suadeat, afficiat, flectat, ducatq; multitudinē. Vnde et merito ipsa instrumentum intelligatur. Ea autem qualis esse debeat, hoc est quo apparatu instructa, aut quomō ea utatur orator, deinceps quoq; ex eodem dicamus. Viri (inquit ille) civilis, eiusmodi esse debet oratio, ut neq; recens & theatralis, tanq; ostentantis cuiuspiam, & mollibus simul & floridis uerbis ueluti innectentis ferta, uideri possit, neq; exquisitis curiose comētis & duris ambitibus ex amulsum et ad perpendiculum exacte composita, uerum ut a musicis probe institutis fides tractant leniter atq; placide, nō uī atq; impulsu concutiant, sic et in eorum, qui reipublice cōsulunt ac præsunt, oratione existere debet non astus, non calliditas, non propriae laudis arrogantia, quin contra potius oratio civilis plena sit ingenuitatis, præ se ferat ueritatem & simplicitatem, gratificandi & persuadendi modum metiatur honesto, idque grauib; aptisque & idoneis tū uerbis tum sententijs efficiat. Admittat histori
 as,

TRACTATUS SECVNDVS.

as, fabulas, translationes, quibus maxime
 auditores mouentur, modo id apte & mo-
 deste efficiatur. Ad hæc non alienum est ab
 oratione ciuili, cauillis non unq̄ uti, atq̄ in-
 terdum ridiculis, modo res non ad contum-
 eliam uergat, neque scurriliter fiat, sed ex
 usu & modice reprehendendi alicuius de-
 trahēdiq̄ studio. Maxime autem eiusmodi
 cauilli atq̄ ridicula commendari solēt, quæ
 a lacessitis prius nō ipsis incipientibus reddi
 uideant̄. Ex preparato em̄ his titi, & priorē
 esse qui mordeat, scurrē & risum captantis
 esse uidetur, præterquam quod improbitas
 quoq̄ affert opinionem. Atqui remordē-
 tibus ueniam simul & gratiam ipsa oratio
 prebet. Verum in ridiculis illa uitanda ui-
 dent̄, ut nihil nimis, neq̄ inepte, ut nō offen-
 das auditores, ut te ipsum non admodū sub-
 mittas deprimasue, ut te non ignatum &
 abiectum reddas. Quapropter ut idem au-
 thor recte admonet, ad respondendum ca-
 uillis, & ad remordendum, exercitatione et
 usu opus est. Raro em̄ afferri solent occasio-
 nes, e quibus de repente pleraq̄ aboriantur

atq; appareant. Sane qui per occasiones reu
oportune aggrediuntur, hi auditores facile
mouent, eosq; sibi cōciliant, postremo quo
uolūt impellūt sine negotio. Hæc quidē ex
Plutarchi libro supradictō de apparatu et
usu orationis hic breuiter inserere libuit,
quod uidelicet non nihil ea ipsa conferre ui
deantur ad instituendum futurum oratorē,
cuius gratia hæc ars inuenta proditaq; est, et
a plerisq; addiscitur. Quænam omnium ex
eodem Plutarchi libro exempla copiose pe
ti possunt, sane pulcherrima & commodis
sima, quæ nos hic ad hęc breuitatis studio
plane supersedimus ac abstinuimus.

QVOD SIT ORATO ris opus.

Am quisq; his armis siue instru
mentis orator ad dicendum in
structus accesserit, nihil ei obsta
culo esse poterit, quo minus or
pus suum libere perficere possit, quod utiq;
tripartitum esse cōstat, nempe docere, dele
ctare, mouere, modo ipse sibi deesse nolit.
De quo

TRACTATUS TERTIVS.

De quo quidē tripartito opere oratoris idē
 Quintilian⁹ libro paulo supra citato sed nō
 eodem loco. Et non docere modo (inquit)
 sed mouere etiam, & delectare audiētes de-
 bet orator. Et repetuntur hęc multo latius
 ab Aurelio Augustino libro quarto de do-
 ctina Christiana ita, ut eisdem uerbis, quib-
 us ista prosequitur, non oratorem solum
 sed & concipiētem, imo et eundem iam
 tum oratorem inueniat, quoties ad populū
 sermonem facit, aut orationem habet, Quæ
 Augustini uerba hic subscribere me nō pi-
 gebit, si mō ea lectorem ipsum non pigeat
 legere hoc loco, Verba autē eius ita habēt.
 Dixit quidam uir eloquēs, & uerum dixit,
 ita dicere debere eloquentē, ut doceat, ut de-
 lectet, ut flectat. Quorum triū docere (in-
 quit) est necessitatis, delectare suauitatis, fle-
 ctere uictorię, Horū itē illud qd primo lo-
 co positū est, in reb⁹ ipsis cōstitutū est, quas
 dicimus, reliqua duo in mō docēdi eā que
 dicimus, Vnde si quis etiam delectare uult
 eum cui dicit, aut flectere, non id quocunq-
 que modo dixerit faciet, sed interest, quo-
 modo

modo dicat, ut faciat. Sicut est autem ut teneatur ad audiendum, delectandus auditor, ita flectendus, ut moueatur ad agendum. Et sicut delectatur, si suaviter loquaris, ita flectitur, si amet quod polliceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis, quod committas, amplectatur: quod dolendum exaggeras, doleat; cum quid letandum predicas, gaudeat; misereatur eorum, quos miserandos ob oculos dicendo constituis: fugiat eos, quos cauendos terrendo proponis, & quicquid aliud grandi eloquentia fieri potest ad commouendos animos auditorum, non quid agendum sit, ut sciant, sed ut agant, quod agendum esse iam sciunt. Docere ergo (inquit) est necessitatis, delectare suauitatis, flectere uictorie. Ideo autem uictorie, quia fieri potest, ut doceatur auditor, & delectetur, & tamen non assentiatur. Oportet igitur eloquentem non solum docere, ut instruat, & delectare, ut teneat, uerum etiam flectere, hoc est mouere, ut uincat, id est persuadeat. Hec ita ex Augustino ad uerbum praeter pauca admodum.

Finit Tractatus Secundus.

INCIPIT

TERTIVS.

IN TRACTATVM TER
tium, in quo de inuentione cū
primis agitur, præfatio.

Ost hęc repetentes ipsas rheto
ricę partes, paulo altius de his
tractemus agamusque, & quid
queq; earum sit exponamus, ac
primum quidem, quid sit inuentio & eius
officium, post hoc & de alijs eodem modo
ex ordine dicamus, que etiam cur partes ip
sius artis dicte sint, supra ostensum est.
Quippe quod ipsam artem integrent atque
componant. Vbi cunq; ergo facultas rheto
rica tota integraq; fuerit, ibi & partes ea
ius simul adesse necesse est. Vt cum tria sint
posita causarum genera, Demonstratiuum,
Deliberatiuum, & Iudiciale, in quocunq;
illorum trium generum oratorem uersari
contigerit, in illo genere necesse est partes
omnes ipsius artis adhibeat, si modo offi
cio suo rite fungi uelit. Quod et a Georgio
Trape

ARTIS RHETORICAE

pezuntio in opere suo de arte rhetorica ita
 demōstratur. Nā cū omnis (inquit) dicendi
 copia, hoc est eloquentia, rebus ac uerbis cō
 tineatur, & res quidē disponere, uerbis uer
 ro eas pronuntiare necesse sit, quatuor hin
 oriri partes in promptu est, Inventionem,
 quę rerum est, cui iam dispositionem adiu
 ctam esse oportet. Elocutionem, quę est &
 borum, cui pronuntiatio abesse nequit. Me
 moriam præterea, quę & si in omnibus li
 beralibus disciplinis requiratur, tamen quia
 difficillimum sit in conspectu multorum
 coram promiscua (ut fere fit) multitudine,
 cunctis auscultantibus dicere & pronuntia
 re, idq; memoriter, illis quatuor supradic
 ctis partibus quintam hanc (memoriam ins
 quam) adiungere sane oportebat. Itaq; si quā
 do orator dicturus est, primū inuenit, hoc
 est excogitat ea de quibus dicat, mox inueni
 ta ordine quæq; suo disponit, deinde res p
 be dispositas uerbis aptis & idoneis ornat,
 postea omnia illa memoriæ mandat, postre
 mo agit, ac pro dignitate, quæ memoriæ
 mandata tenet, pronuntiat.

TRACTATUS TERTIVS.

DE INVENTIONE

quid sit,

Inventio est (ut Cicero ad Herennium ipsam definit) rerum uerarum aut uersimilium excogitatio, quæ causam probabilẽ reddant, hoc est quæ faciant, ut fides habeat̃ ijs, quæ ab oratore dicuntur ad persuasionem. Huiusmodi sane res sunt argumenta partim necessaria, partim probabilia, uidelicet quibus ea quæ ad dicendum proposita sunt, fulciantur confirmenturq;. Itaq; primum oportebit oratorẽ inuenire & excogitare proposito themate, ad quod genus causæ proposita ad dicendũ res, hoc est thema ipsum pertineat. Deinde ubi illud iã cognouerit, iterũ illi excogitandũ erit, unde dicturus de re proposita, exordiũ sumat. Post exordium deinde quomõ narret singula inuenta atq; disposita. Rursus post hoc si multa illi dicẽda forẽt, quẽadmodũ, ea oĩa per ptes distribuatur, ne scilicet illorũ multitudine & pplexitate intellect⁹ auditoris cõfundat̃ distrahaturq;. Post hæc quib⁹ q̃ narrauerit, argumētis confirmet, aut uicissim ab aduersario
contra

ARTIS RHETORICAE

contra se adducta argumenta confutet. Po-
 stremo quo pacto hæc omnia per oratione
 congrua atq; decēti agat & concludat. Qui
 bus quidem ad istum modum rite peractis,
 uidebitur ipse haud dubie officio suo probe
 functus esse. Quippe qui iam ipsa oratione
 quæ artis instrumentum posita est, per om-
 nes eius partes ita usus sit, ut quantū in ipso
 fuerit, finem artis sit plane assecutus. Ceter-
 ū de oratiōe, eiusq; ptibus quinto ab hinc
 tractatu latius a nobis agetur. Interim hoc
 loco inuentionis definitionem ex Martia-
 no Capella repetamus, ut per quam ea quæ
 supra ex Cicerone adducta fuit, planius per-
 cipiatur. Inuentio est quæstionum argumen-
 torumq; sagax, Inuestigatrixq; comprehensa
 sto, Quæ utiq; definitio a superiori nō adeo
 distert, nisi quod hæc genera causarum aper-
 tius explicat uerbo quæstionum. Sunt em̄
 (ut dictum est) causæ quæ ab oratoribus
 tractantur, quæstiōes civiles. Deinde simul
 & ipsa argumenta, quibus orator ad con-
 firmandum ea quæ dicit ac persuadere uult,
 utitur. Quæ tamen omnia superior defini-
 tio

TRACTATUS TERTIVS

tio complectitur quidem, sed paulo obscurius, tum in hoc quod ait, rerum uerarū aut uerissimilium, tum in hoc quod deinde subiungit, quę causam probabilem reddant. Ceterum causam Cicero alibi materiam artis dicit, ut quā ex Aristotelis sententia tripartito distinguit, Vnde & de ea obiter ex ipso Cicerone, cuiusmodi sit hic dicendum uideat.

DE MATERIA ARTIS RHETORICę, tum quid sit causa, & de questione, quę etiam cum duplex sit, ultra ad rhetoricam pertineat.

Non alienum fuerit hoc loco exponere, quid sit causa apud oratores, idque potissimum ex Cicerone in rhetoricis de inuentione, & unde potius quam ex illo, qui princeps huius artis apud Latinos & est, & habetur: Materiam (inquit ille) artis eam dicimus, in qua omnis ars & facultas, quę conficitur ex arte, uersatur. Vt si medicine materiam dicimus morbos ac uulnera, quod in his omnis medicina uersetur. Item quibus

D in re

ARTIS RHETORICÆ.

in rebus uersatur ars & facultas oratoriā,
 eas res materiā artis rhetoricę nominamus.
 Has autem res alij plures, alij pauciores exi-
 stimauerunt. Nam Gorgias Leontinus anti-
 quissim⁹ fere rhetor omnibus de rebus ora-
 torē optime posse dicere existimauit. Hic im-
 mensam & infinitam huic artificio materiā
 subijcere uidetur. Aristoteles autē, qui huic
 arti plurima adiumenta atq; ornamenta sub-
 ministravit, tribus in generibus rerum uersa-
 ri rhetoris officium putauit. Demonstrati-
 uo, Deliberatiuo, & Iudiciali, quemadmo-
 dum quidem & nostra quoq; fert opinio.
 Oratoris igitur ars & facultas in hac mate-
 ria tripartita uersari existimanda est, quę ea-
 dē & causa esse dicitur & quęstio. Causam
 subinde ex Hermagorę sententia eam esse di-
 cit, quę habet in se controuersiam in dicen-
 do positam cum certarum personarū inter-
 positione, quam nos quoq; Cicero ait, orae-
 tori dicimus esse attributam, ut cui tres par-
 tes, quas iam diximus, supponimus, Iudicia-
 lem, deliberatiuam, & demonstratiuā. Huc
 usq; hæc ex Cicerone de materia rhetoricę
 maxima

TRACTATUS TERTIVS,

maxima quidem ex parte. Eandem sane materiam questionē quoque quis appellauerit, non eam tamen, quam idem Hermagoras definit hoc modo. *Questio est, quæ habet in se controuersiam in dicendo positam sine certarum personarum interpositione, sed eam, quam greci ὑπόθεσις appellant. Ea autem est, quæ personis, locis, temporibus, factis, cæterisque circumstantijs implicita sit, ut si quæ ratur. Iure ne Cicero in exilium dubio reipub. tēpore detrudatur, quia iniussu populi Romani ciues Romanos necauerit. Prior illam, quam Hermagoras definit quæstionem, Dialectici θέσις appellant, ob id quod circa personarum ceterarumque circumstantiarum interpositionem proponitur tractaturque. Circūstantiæ uero his fere notis intelliguntur, quis, quid, ubi, quando, quibus adnunculis, & si quæ aliæ sunt.*

DE STATU QUID SIT,

& cur ita dicat, & de eius diuisione.

DEinde autem & de statu in hac arte (quæ constitutionē Cicero appellat) quæ pacto inueniatur, et unde nascat dicamus

D ij opor

ARTIS RHETORICAE

oportet. Omnis (inquit) res siue materia, quae in se positam habet in dictione aut disceptatione aliquam controuersiam, ea ipsa quaestio nem continet aut facti, aut nominis, aut generis, aut actionis. Eam igitur quaestionem (ait) ex qua causa nascitur, constitutionem appellamus. Eandem quoque ita definit. Constitutio est prima conflictio causarum ex depulsione intentionis profecta, hoc modo fecisti, non feci, aut iure feci. Hic intentio est, fecisti. Depulsio, non feci, aut iure feci. Ex his igitur duabus inter se concurrentibus uocibus intentione & depulsione nascitur quaestio, quae dicitur status, siue constitutio, quod ibi quasi ad pugnam actionis acies ordinata consistat steturque. Verum ut haec quae dicta sunt, clarius percipiantur, quid sit intentio, quid intentionis depulsio dicendum quoque est. Intentio itaque est eius facti obiectio, quod in iudicium uenit. Depulsio contra est obiectio hoc est intentioni resistens oratio, siue negatio, uideendum praeterea, quo pacto quadripartita ista constitutio a Cicerone constituitur. Quod quidem ita facile intelligemus, si singula ipsius

TRACTATUS TERTIVS

sius questionis membra examinauerimus. unde sciendum, quod omnis questio apud oratores aut est facti, aut nominis, aut generis siue qualitatis, aut actionis. Si ergo facti questio est siue controuersia hæc constitutio siue status coniecturalis appellatur. Si nominis, quia uis tantum uocabuli diffinienda uerbis est, constitutio hæc diffinitiuam nominat. Si generis siue qualitatis, quia de genere hoc est qualitate negotij controuersia est constitutio generalis uocatur. Si uero actionis, ut cum causa ex eo pendet, quod non aut is agere uideat, quæ oportet, aut non cum eo, quæ cum oportet, aut non apud quos, quo tempore, quæ crimine, qua pena, oportet, translatiua dicitur constitutio. Quia actio ipsa in hoc translationis & commutationis indigere uideatur, uerum hanc quidam non per se constitutionem siue ut statim recipere uolunt, sed partem qualitatis hoc est generalis constitutionis ponere malunt. Quod nos in presentia altius discutere nolimus. Quin potius quæ dicta sunt hactenus ex Ciceronis sententia de quadripartita hac constitutione siue statu, eo quo instituimus mo

do p̄sequi plane libet ex eodē Cicerone, sed quam possū⁹ breuissime per singulas species, in quas cōstitutio siue status distribuitur, utcumq; aliī de his iudicēt sentiantue.

DE STATV SIVE CON
stitutiōe coniecturali, qui & a q̄bus
dā inficialis status appellatur.

STatus ergo siue constitutio cō
iecturalis est, cum de facto con
trouersia est, hoc modo. Ajax in
sylvā postquam rescuit, quē fec
isset per insaniam, gladio incubuit, sibiq;
ipse mortem consciuit, Ulixes interuenit, oc
cisum conspicatur, e corpore telum cruentū
educit, Teucer deinde superuenit, ubi occi
sum fratrem, & inimicum fratris cum glā
dio cruentato uidet, eum capitis arcessit. Hic
quoniam per coniecturam uerum queritur
de facto, seu de authore facti, emergit con
trouersia, quē ob id constitutio causę con
iecturalis nominatur. Hanc deinde constitu
tionem in omnia tempora distribui posse di
cit. Nam potest queri quid factum sit, hoc
modo

TRACTATUS TERTIVS.

modo. Bono ne animo sint erga rēpublicā
Fregelani? & quid futurū sit, hoc modo. Si
Chartaginem reliquerimus incolumē, nun
quid incōmodi ad rēpublicā peruenturū?

DE STATV SIVE CON=

stitiōe diffinitiva, quę & nominis
controuersia dicitur.

NOminis controuersia siue constitutio
diffinitiva est, cum de facto quia
dem conuenit, imo & de authore facti, sed
queritur id quod factū est, quo nomine ap=
pellatur. Quo in genere (Cicero ait) ideo ne
cesse est nominis esse controuersiam, nō q̄
de ipsa re nō conueniat, aut de facto non cō=
stet, sed q̄ id quod factū est, aliud aliū uidea=
tur esse, & iccirco alius alio q̄q̄ nomine ap=
peller, ut si quis sacrum surripuerit ex loco
priuato, utrū fur an sacrilegus is sit iudican=
dus. Nam id cū q̄rit, necesse erit utrunq̄ dif=
finire, qd sit fur, quid sacrilegus, & ppria
cuiusq̄ descriptiōe ostēdere rem illā, de qua
agit & controuersia est, alio nomine appel=
lari oportere, atq̄ aduersarij dicunt. Eo=
dem sane modo si quis peculatus accusetur,

D. iij. quod

ARTIS RHETORICAE

quod publica uasa argentea de loco priuato sustulisse dicatur, is dicere poterit, cum definitione usus, quid sit furtum, quid peccatus, ostenderit, secum ob id non peccatus, sed furci agi oportere.

DE STATV ET CON

stitutione generali siue de contro
uersia generis qualitatisue.

Controversia hoc est qualitatis contro
uersia est, cum & quid factum
sit, conuenit, & quo id factum no
mine appelletur, constat, & ta
men quantum, & cuiusmodi & omnino qua
le sit, queritur hoc modo. Iustum ne an inius
tum, utile an inutile, & omnia in quibus
quale sit quod factum est, queritur sine ul
la nominis controuersia. Hec constitutio in
duas distribuitur partes iudicialē & negoti
alē. Iudicialis est, in qua equi & recti natu
ra, aut premij, & poenę ratio querit. Nego
tialis est, in qua quid iuris sit ex equitate & ex
more & constitutione civili, consideratur,
Cui diligentię (idē Cicero ait) preesse apud
nos

TRACTATUS TERTIVS

nos iuriscōsulti existimātur. Iuridicialis rursus & ipsa in duas distribuitur ptes, absoluta & assumptiua. Absoluta est, quę ipsa in se cōtinet iuris & iniurię questionē, hoc est, ut clarius hęc precipiant, quę ipsa nō extrinsec^o (ut assumptiua) aliquid sumit, sed per se recti et nō recti questionē continet. Quam pinde Martian^o Capella ita definit. Absoluta causę cōstitutio est, quę factum ipsum sua natura & iure defendit. Assumptiua ē, q̄ ipsa ex se nihil firmi dat ad recusationē, sed foris non nihil defensionis assumit, quam et idem Capella apertius quoque definit hoc modo. Assumptiua est, quę cum in facto ipso nihil probabile reperiat, confugit ad ipsam causam eamq; iustam ut facere deberet, allegat. Vt cū Milo qui Clodiū occiderat, non potuerit dicere hominem licuisse iugulare, cām occidēdi astruxit, insidias Clodij.

ASSUMPTIVA CON-

stitutio in quod partes diuidat.

Assumptiue porro constitutionis partes sunt quatuor. Concessio, remotio
D v criminis

ARTIS RHETORICAE

Concessio est, cum reus non id quod factum est, defendit, sed ut ignoscatur sibi postulat. Hęc rursus in duas diuiditur partes, Purgationem & Deprecationem. Purgatio est, cum factum conceditur, culpa remouetur, id est animus & uoluntas excusatur. Hęc partes habet tres, Imprudentiam, Casum & Necessitatem. Inter quas quidem partes hoc interesse Martianus Capella docet, quod imprudentia fallit, Casus prohibet, Necessitas cogit. Deprecatio deinde definitur, ac esse dicitur, cum & peccasse reus & consulto peccasse confitetur, et tamen ut ignoscatur sibi, postulat. Quod genus (aiunt) praro potest accidere. Remotio criminis est, cum id crimen quod inferitur, ab se & a sua culpa, & ui & potestate in alium reus remouere conatur, id quod duobus modis fieri poterit, si aut causa, aut factum in alium transfert. Causa quidem transfert, cum aliena dicitur ui & potestate factum. Factum autem, cum alius aut debuisset aut potuisset facere dicitur. Relatio criminis est, cum ideo iure factum dicitur, quod aliquis ante iniuria lacesserit. Comparatio est, cum ali

quod

TRACTATUS TERTIVS.

quod factum, quod per se ipsum nō sit p^o
bandum, ex eo cuius causa factum est, defen
ditur. Vt cū obijcitur, fecisti, feci, sed p^ofui.

DE STATV SIVE CON

stitutione translatiua.

Vnē quartam ipsius causę con
stitutionem, quam superius uer
bis Ciceronis usi translatiuam
diximus appellari, illis trib^o ha
ctenus expositis siue statib^o siue constitu
tionib^o adijciamus, qđ profecto etiam eo li
bētius facimus, qđ ea & ab Hermagora ut
greco, ita nō uulgari hui^o artis scriptore pri
mū inuenta sit, ut etiā ipse Cicero testat in
rhetoricis de inuentione, nec ab eodem Ci
cerone cum in libris rhetoricorum de inuen
tione, tum in ijs libris, quos ad Herennium
de p^oceptis artis rhetoricę scripsit, imo
nec a Quintiliano improbata sit, ut a quo
libro septimo oratorię institutionis acti
onis quęstio dicitur. Quam tamen iccirco
(ut Victorinus tradit) multi ex huius artis
scriptoribus, inter constitutiones referre
nolue

A R T I S R H E T O R I C A E

noluerunt, quod omnis constitutio actionem constituat, translatio autem id uideat agere, ne actio sit. Sed in hoc illi falluntur. Nā ut idē Victorin⁹ docet, hoc ipsum, scilicet quod actionem commutat, id est per quod actio commutatur actio est, itaq; translatiua constitutio est (ut & ea a Cicerone describitur) cum aut quē, aut qui cum, aut quo modo, aut apud quos, aut quo iure, aut quo tempore agere oporteat, queritur, aut omnino de commutatione actionis, aut de infirmatione eius agitur. Hoc est ut idē Victorinus exponit, cum aut actio tota commutatur, aut aliqua ex parte debilitatur. Sic ergo utimur hac constitutione, ut Francisci Maturantij uerbis utar, quoties ex eo causa pendet, ut ab alio nos accusari debere dicamus, aut non nos sed alios, aut non apud hos iudices, sed apud illos, non hac lege, sed illa, non de hoc crimine sed de illo, non hac poena damnari sed illa, aut non hoc tempore sed illo. Vt si cum aliquo conuenisti, te illi daturum intra quinquennium aureos centum, & ille ante tempus postulauerit, tum non

TRACTATUS TERTIVS.

non negabis te centum debere, sed ante tempus illos peti dices, ideoq; tempus differendum, & expectandum, donec quinquennium prætereat. De accusatione quoq; hoc amplius, ut si ignominiosus sit, aut infamis, factebimur quidem obiectum crimen, sed mutandum esse accusatorem. Sicut & de iudice, ut si quod hodie plerumq; fit, sacerdos quispiam apud prætorem accusatus fuerit, is tum ad episcopum, siue ad eius officialem ut ad suum iudicem, causam deferri postulat, atq; ita actio non tollitur omnino, sed commutatur. Sciendum autem, quod hæc translatiua constitutio a iuriscōsultis exceptio appellatur, ut & id a Philippo Melancthone diligenter annotatum obseruo, imo & ipse Cicero in rhetoricis de inuentione eam sic appellari tradit, nec non & rarius incidere consueuisse ait. Vnde ius ciuile (inquit) ita constitutum habemus, ut a causa cadat is, qui nō quēadmodū oportet egerit.

DE ARGUMENTIS, QVO

uidelicet modo orator his opus habet, at, & de illorū inuentione,

Inuentis atque expositis con-
 stitutionibus siue statibus, con-
 sequens est, ut ad argumēta trās-
 eamus, & ostendamus, quo pacto & ipsa
 ab oratore inueniantur, ut quibus ipse com-
 mode opportuneque utatur in unoquoque
 genere causę, presertim quoties, quod ad
 dicendum propositum fuerit, probatione
 aliqua indigere uidebitur. Inueniuntur au-
 tem haud difficile argumenta, si quibus ex
 locis (ut in quibus ueluti latent) ducantur
 eruanturque, compertum fuerit. Cæterum
 loci huiusmodi duplices sunt. Quidam em̄
 ex his dialectici appellantur, ut qui a diale-
 cticis cum primis traduntur, quidam uero
 rhetorici, ut quorum usus etiam frequen-
 tior sit apud oratores. Porro qui a diale-
 cticis traduntur, ab illis si quando opus fue-
 rit, petantur. Nos hic de his tantum agam-
 us, qui rhetorici appellantur ob eam quā
 iam diximus causam. Verum quoniam ar-
 gumentorum noticia parum proderit ora-
 tori, nisi idem sciat, quo pacto ea accommo-
 datori,

TRACTATVS TERTIVS.

clare debeat ad probandum quicquid, cum sit
alioqui argumentum ratio rei dubiæ faciēs
fidem Sed hanc fidem argumentum facere
non potest, nisi ipsum in argumentationem
sumptum fuerit. Quippe quæ sit argumen-
ti per orationem explicatio, de argumentati-
one igitur prius a nobis, qua poterimus bre-
uitate, dicendum quoque fuerit hoc loco.

DE ARGVMENTATI-
one quid sit.

Argumentatio, a Cicerone ad
Herennium definitur, oratio,
per quam res aliqua aut proba-
biliter ostēditur, aut necessarie
demonstratur. Vnde apparet, quod omnis
argumentatio, qua ad probandum aliquid
utimur, aut necessaria, aut probabilis dici de-
bet. Necessaria ea est, per quā ea demonstnan-
tur, quæ aliter ac dicuntur, nec fieri nec
pobari possunt, ut si mulier peperit, cum
uiro concubuit. Probabilis autem, per
quam

ARTIS RHETORICAE

quam ea ostenduntur, quæ fere fieri solent
 aut quæ in hominum opinione posita sunt.
 Ex his quæ plerumque fieri solent, huiusmo-
 di exemplum est, Si mater est, diligit filium
 suum. Ex his quæ in hominum opinione po-
 sita sunt, tale Cicero in rhetoricis de inuen-
 tione exemplum subiungit, Impiis apud in-
 feros poenas esse præparatas. Vnde est & il-
 lud apud Iuvenalem satyra secunda.

Esse aliquos manes & subterranea regna,
 Et contum, & stygio ranas in gurgite nigras.
 Atque una transire vadum tot milia cymba,
 Nec pueri credunt, nisi qui nondum ere lauantur.
 Sed tu uera puta.

DE PARTIBVS ARGV-
 mentationis,

Vius sane argumentationis idem
 Cicero Partes quinque facit, eius
 præsertim quæ absoluta & per-
 fecta habeatur, quæ sunt Propo-
 sitio, Ratio, Rationis confirmatio, Exornatio
 Complexio, quas et deinceps ex ordine,
 quæ ab eo numerantur, definit hoc modo. Propo-
 sitio

TRACTATUS TERTIVS,

positio est, per quã summam ostendimus, quid sit quod probare volumus. Ratio est causa, qua demonstratur id uerũ esse, quod intendimus. Rationis confirmatio est ea, quę pluribus argumentis corroborat breuiter expositam rationẽ. Exornatio est, qua utimur rei honestadẽ hoc est ornadẽ tũ & locupletadẽ cã. Hęc exẽplis, similib⁹, rebus iudicatis, et ceteris huiusmodi constat, qua p̄inde dialectici nõ utũtur. Quippe quę exortatio sit magis speciosa & elegans, quã necessaria. Complexio est, quę concludit breuiter colligens partes argumentationis. Quę quidem si breuis fuerit, supersedendũ iam erit tum exornatione, tum complexione. Exornatione quidem, ut si parum locuples ad amplificandum & exornandum res esse uideatur. Complexione uero, si res breuis est, ita ut facile memoria comprehendĩ possit. Vtrisq; autem, si res tenuis atq; humilis fuerit. Ergo amplissima absolutissima quę argumentatio quandoq; partita est, breuissima tripartita, mediocris quadripartita, sublata uidelicet aut exornatione, aut complexione.

plexione.

DE LOCIS ARGUMENTO

rum maxima quidem ex parte ex

Quintiliano.

Argumentum quidem quid sit, et
 quid possit, supra definitum est.
 Verum ut argumentorum, imo
 ipsorum potius locorum distinctio
 siue diuisio in promptu habeatur, Quin-
 tilianus hic nobis cum primis audiendus ue-
 nit, qui omnia ait, in hæc duo diuidenda esse,
 res & personas, ita ut quædam rebus, quæ
 dam personis attribuantur. Rebus attribun-
 tur uelut illarum accidentia, causa, tempus,
 locus, occasio, Instrumentum, Modus
 et cetera huiusmodi. Nam de omnibus que
 fiunt, queritur aut quare, aut ubi, aut quan-
 do, aut quomodo, aut per quæ facta sunt.
 Personis attribuitur genus, Natio, patria,
 sexus, Aetas & que deinceps ex ordine sequun-
 tur. Genus, Nam similes parentibus aut ma-
 ioribus suis filij plerumque esse creditur. Na-
 tio. Nam & gentibus proprii mores sunt,
 nec idem in barbaro, greco & Romano proba-
 bantur.

TRACTATUS TERTIVS.

habile est. Hinc apud Vergil. in secūdo Aeneid. Aeneas admonet Didonē grecos oēs cognoscendos ab uno eius natiōis homine; cum ait,

Accipe nunc danaū insidias, & crimine ab
Disce omnes. (uno

Patria, quia similiter etiam ciuitatum leges & instituta habent differētiam. Sexus, ut latrocinium facilis in uiro, ueneficium in foemina credas. Aetas, quia aliud alijs anni temporibus magis conuenit. Id quod ab Horatio certe in arte poëtica, & post hunc a Pruden. poëta Christiano lib. καὶ θυμὸς γινώσκει
tū grauiter tum eleganter ueluti in pictura quadam expressum uides. Educatio & disciplina, quoniā refert a quibus, & quo quisque modo sit institutus. Habitus corporis. Nam ut frequenter ducitur in argumentū libidinis species, ita petulantiae robur. Fortuna. Siquidem nec tam credibile idem est in diuite ac paupere, propinquis, amicis, clientibus abundante, & his omnibus destituto. Conditio. Nam plurimum distat, clarus an obscurus quis sit; magistratus an priuatus?
E ij pater

ARTIS RHETORICAE

pater an filius ciuis an peregrinus? liber an
 seruus? maritus an celes? parens liberorū
 an orbus? Animi natura. Etenim auaricia,
 ira, iracundia, misericordia, crudelitas, seue-
 ritas, & alij his similes affectus frequenter
 fidem afferunt aut detrahūt. Studia quoq;
 Nam rusticus, forensis, negotiator, miles,
 navigator, medicus aliud atq; aliud efficiūt,
 hoc est aliud atq; aliud studium quicq; eorū
 exercet. Studium autem est (ut & illud nūc
 ex Cicerone de inuentione adijciamus hoc
 loco) animi assidua & uehemens ad aliquam
 rem applicata magna cum uoluntate occu-
 patio, ut philosophiæ, geometriæ, poëticiæ, li-
 terarum, imo & agriculture. Consilia, quæ
 & presentis & præteriti & futuri temporis
 sunt. Spectantur præterea & ante dicta &
 facta. Ex præteritis enim estimari solent præ-
 sentia. Hæc ferre circa personas habentur &
 his similia. Itaq; ex his omnibus ueluti certis
 locis argumenta ducuntur, ut ex causis, ex
 tempore, ex occasiōe & cetera ita a genere, a
 natione, a patria, a sexu, etc.

De alijs

TRACTATUS TERTIVS
DE ALIIS QVIBVS
dam locis, quos inartificia
les uocant.

Hi quidem iam dicti loci, artificialiales & sunt & habentur, præter quos alij quidam inartificiales loci appellantur, ut qui non ab oratore inueniantur, sed ad eum cum ipsa causa deferantur obiter & uelut a casu, qui & in tribus (ut uult Martianus Capella) positi sunt reb⁹, in scriptura, in autoritate, in necessitate, In scriptura, ut tabellarum, In autoritate, ut testiũ, In necessitate, ut tormentorum. A scripto igitur argumentum petitur, cum ad rei dubie probationem, uel chirographum, uel testamentum transactionis, aut tabule recitantur, ceteraque huiusmodi. Ab autoritate, ut Africanum dixisse iurecesum Tiberium Gracchum, aut cum testimonium, quo ueritas nudetur, assertur. A necessitate, cum fides ex tormentis, aut somno, aut furore, aut uolentia sumitur. Hinc illud, in uino ueritas. Addunt quidam
E iij his

ARTIS RHETORICAE

his rumores & famam, quæ pars altera consensum ciuitatis & uelut publicum testimonium uocat, altera sermonē sine ullo certo authore dispersum in ora hominum, cui malignitas initium dederit, incrementū credulitas. unde uerūlime Ouidius dixit.

Sed nos in uitium credula turba sumus.

Et de fama cuiusmodi sit, Virgilius.

Fama malum, quo non aliud uelocius ullā

Mobilitate uiget, uiresq; acquirit eundo.

QVOD POETARVM

quoq; fabulæ nonnullæ uim habeant argumentorū.

AT qui præter iam dictas argumentorum differentias, quorum hæc quidē artificialia, illa uero inartificialia dicta sunt, non nullæ quoque poëtarum fabulæ eam uim habere dignoscuntur & ad persuadendum, & ad fidē faciendam (id quod & alias a nobis ostensum est) ut non inmerito argumentorum nomine censeantur. Cuiusmodi quidem eæ fabulæ sunt, quæ Æsopi nomine circumferuntur, de quibus & Aphthonius

TRACTATUS TERTIVS

nus Sophista in progymnasmatibus, Quispe qui fabulas a poetis quidem profectas esse dicit, sed et oratoribus communes factas admonendi gratia. Et cum inter has alie Sybaritice elictae sint, alie Cilices, alie Cipriae, accepto ab inventoris nomine, quia tamen Aesopus (inquit) omnium optime fabulas conscripsit, evicit ipse atque obtinuit, ut a suo potius nomine Aesopie dicerentur. Quas deinde ita distinguit, ut dicat alias rationales dici, alias morales, alias mixtas, & reliqua quae apud ipsum Aesopium legantur. At nunc quemadmodum argumentorum vim habent ipsae fabulae, Quintilianum audiamus, qui libro quinto oratoriae institutionis ubi de argumentis ipsis praecipue agit, de fabulis ad hunc modum scribit. Eadem (inquiens) ratio est eorum (subaudi argumentorum) quae ex poeticis fabulis ducuntur, nisi quod his minus affirmationis adhibetur. Ac de eisdem ita dicere pergit. Illae quoque fabulae, quae etiam si ab Aesopo originem non acceperunt (Nam videtur earum primus auctor Hesiodus) nomine tamen Aesopi celebrantur

ARTIS RHETORICAE.

ducere animos solent precipue rusticorum
 & imperitorum, qui & simplicius que fia
 cta sunt audiunt, & capti uoluptate facile
 ijs quibus delectantur, consentiunt. Siquis
 dem & Meneuius (inquit) Agrippa plebē
 cum patribus in gratiam traditur reduxisse
 nota illa de mēbris humanis aduersus uētrē
 discordantibus fabula. Haecentus Quintilis
 anus de poētarum fabulis. An non etiam ta
 lis ea fabula est, quam de Cassita auicula A.
 gellius libro secundo noctium atticarum
 ex Aesopo repetit, qua ueluti ratione qua
 dam admonemur, imo et persuadentur, ut
 si qñ nobis quippiam serio curandū fuerit
 id ipsi potius subeamus, non alijs uel amicis
 aut etiam propinquis committamus, si nos
 lumus alioqui uotis nostris per inanem ali
 orum fiduciam toties frustrari. Et haecent
 quidem de inuentione prima rhetorices par
 te, Nunc ad reliquas transeamus.

Finit Tractatus Tertius.

INCI

INCIPIT

TRACTATUS QUAR

tus,

SEQVITVR IN EVN

dem præfatio.

Osteaꝑ de inuentione prima ac ueluti principe artis rhetoricæ parte, abunde satis, quantũ quidem nostræ institutionis ratio postulare uidebatur, transegimus ac obiter de alijs quibusdã, quæ inuentioni ipsi plane subiacent, imo quæ inuestigare atq; excogitare ante omnia officium eius est. Quippe quæ citra illam non ita facile haberi possint, utpote ad omne genus causæ accommodas tam, proindeq; non iniuria inter artis partes difficillima a quibusdam iudicatur, tem-
pus iam exigit & ratio ordinis, ut ad reli-
quas artis pres ueniam⁹, quæ quidẽ sunt Dis-
positio, Elocutio, Memoria et Pronũtiatio.

DE DISPOSITIONE, ET

de duplici eius ratione.

E ♡ Dispos

ARTIS RHETORICAE

Dispositio igitur est, quemadmo-
 dum scilicet a Cicerone in rhes-
 toricis de inuentione definitur,
 per quam illa quę inuenta sunt,
 in ordinem quendam rediguntur, hoc est,
 ut ab eodem in rhetoricis ad Herennium
 definitur, ordo & distributio rerum inuen-
 tarum, quę demonstrat, quid quibusq; los-
 cis sit collocandū. Itaq; per hanc artis partē
 intelligimus, quę dicenda sunt, quo loco,
 quo modo, & quando dicenda sint. Huius
 quidem partis idem Cicero duos tradit mo-
 dos, unum qui ab institutione artis proficis-
 citur, & hic ordo naturalis est, ut qui ex na-
 tura causę Id est rei de qua agitur, procedit,
 alterum, qui ad casum temporis accommo-
 datur, hoc est qui oratoris ingenio & artifi-
 cio comparatur, unde et artificiosus ordo
 appellatur Quippe qui personis, locis, tem-
 poribus accommodatus naturalem rei ordi-
 nem artificiose ingeniosq; commutat. Que
 ut perfectius pleniusq; intelligantur, parti-
 lo latius declaremus. Naturalis igitur ordo
 est, cum post orationis principium, narratio
 & re

TRACTATUS QVARTVS.

et reliquę deinde ipsi⁹ orationis partes, quę sunt diuisio, confirmatio, confutatio & per oratio ordine sequuntur. Artificiosus uero est, cum oratoris iudicio ad tempus dispositio accomodatur, hoc est cum a naturali ordine ad tempus recedimus, ut si pretermisso principio siue exordio, a narratiōe dicere incipiamus, aut ab aliqua firmissima argumentatione, aut ab aliquarum literarum recitatione, si forte literę apud nos extent, quę causam nostram iuuare possint, aut post exordium cōfirmatione utamur, deinde narratione, aut si quam huiusmodi naturalis ordinis permutationem faciamus. Quorū sane nihil aliog nisi causa postulauerit, fieri oportebit. Nam si auditorum aures uehementer obtusę uidebuntur, atque animi illorum & ipsius præsertim iudicis defatigati ab aduersarijs uerborum multitudine, tñ cōmode & necessario poterimus principio supersedere, & exordiri causam aut a narratione (ut dictum est) uidelicet si causa nostra magnā habuerit difficultatē, ut ob id nemo æquo

ARTIS RHETORICAE.

æquo animo principium posset audire, aut ab aliqua firmissima (ut id quoque dictum est) argumentatione, maxime qua ostendamus nos habere aliquid, quo causam nostram corroboremus, idque tum potissimum, si narratio parum probabilis fuerit. In confirmatione præterea & confutatione ipsarum argumentationum dispositiones huiusmodi habere conuenit, ut firmissime argumentationes in primis ac postremis causæ partibus collocentur, mediocres autem ut quæ uerisimiles sunt interponantur, hoc est in medio ponantur, quæ & huiusmodi sunt, ut neque inutiles sint ad dicendum, neque necessariae ad probandum, si singule dicantur, cum cæteris tamen coniunctæ firmæ fiunt & probabiles. His igitur commutationibus & translationibus partium ipsius orationis sepe uti necesse est, cum res ipsa, hoc est personæ, temporis, & loci conditio naturalem ordinem artificiosè commutari cogit. De dispositione quidem hæc dicta sufficiant.

DE

TRACTATUS QVARTVS,
DE ELOCVTIONE, ET

quid inter sit inter Elocutio-
nē & Eloquentiam.

Elocutio est idoneorum uerborum & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Ad hunc quidem modum ab ipso Cicerone in rhetoricis ad Herennium Elocutio definitur. Quod ergo ait ad inuentionem, intellige ad res inuentas. Nam prius res habere oportet, deinde uerba accommodare. Sane hæc pars (ut Georgio Trapezuntio placet) tam propria est oratori, ut multi fuerint, qui memoriam quidem & pronuntiationem natura solum, inuentionem & dispositionem alijs quoque artibus non rhetorica tantum constare putarint, Elocutionem autem nemo ausus sit oratori eripere. Sic quidem hac efficitur, ut cum quis ornate, distincte, aperteque dixerit, eloquens merito esse uideatur. Quas ob res (ut eidem placet Trapezuntio) ipsa elocutio cæteris rhetoricae partibus ante ferenda uidetur. Quam etiam Quintilianus libro octauo ob eandem fortassis causam inter artis rhetoricae partes difficili-

ARTIS RHETORICÆ

difficillimam esse ait, atque ita inter omnes oratores conuenire. Vnde & ibidem, Mar. Antoniū adducit, eius scilicet quod ex omni sententia dixit ueluti probatissimum testem, qui dicere solituserat (ut est apud Ciceronem in primo de oratore libro) a se quidem disertos uisos esse multos, eloquentem autem neminem, quod idem Antonius disertos putabat dicere quæ oportebat, orate autem dicere propriū esse eloquentissimi. Et non multo post idem Quintilianus ipsum Ciceronem adducit de inuentione, dispositione & elocutione hanc ferentem sententiam, quod inuentio quidem & Dispositio prudentis sunt hominis, eloquentia oratoris. Nam si quid inueneris, idemque rite disposueris, tam & si optimum sit inuentū, deiectum tamen & depressum uidebitur, nisi elocutione perpolitum sit. Hæc ita Cicerone. Quare si loqui proprium hominis est nemini dubium esse debet, omnium rerum quas natura humano generi tribuit, præstantissimam esse elocutionem. Nam ratio quidem ipsa, quæ in ipsius mentis abditis recon-

TRACTATUS QVARTVS:

recondita est, nisi oratione fuerit elicta, tantum habet splendoris, quantum ignis abstrusus in silice. Sed nunc etiam anteq̃ ad elocutionis partes pergamus, non inopportune fortassis dicendum uideatur idē ex Martiano Capella, quid inter sit inter elocutionem & eloquentiam, & si non unquā hęc inter se uocabula apud artium scriptores confundantur. Elocutio (inquit ille) ab eloquentiē nomine separatur, quod eloquentia totius operis oratorij uis atque uirginitas est. Elocutio pars tantum habetur officij oratoris, ut per quam omnia que mente conceperis (ut uult Quintilianus) promerere, atque ad audiētes proferre poteris. Vnde sine elocutione (inquit) prora uacua sunt, & similia gladio condito, & intra uaginam suam herenti. Quin hic illud quoque obseruandum, quod (ut idem tradit Quintilianus libro octauo) quam græci (inquiens) ^{ῥητορικὴ} uocant, latine dicimus elocutionem.

QVOT EX PARTIBVS

ELUCUTIO CONSTET.

CÆTE

Æterum qui de elocutione scri-
 psere, hoc est de hac artis parte p̄
 cepta tradidere, ij eam quam bre-
 uissime in duabus partibus con-
 sistere dixerunt, in uerbis & sententijs, id qđ
 ex eius definitione supra posita, facile intel-
 ligi datur. Nam ut uerba ipsa, si latina sunt
 & perspicua, magnum ipsi orationi ornatū
 addunt, sic & figuræ, si apte & in loco accō-
 modentur, maiorem in modum orationem ex-
 ornāt. Vnde etiam ipsæ lumina orationis
 iure dicuntur. Verum hoc loco lectorem ex
 Quintiliano admonitum uolo, uerba nunc
 generaliter accipi. Nam duplex eorum (ut il-
 le ait) intellect⁹ est, alter qui omnia p̄ que ser-
 mo necit, significat, ut apud Hora. in arte.
 Verbaq; prouisam rem non inuita sequūt.
 Alter, in quo est una pars orationis. ut les-
 go, ut scribo, uerba igitur (ut nunc acci-
 pipimus) aut simplicia sunt, aut composita.
 Simplicia quæ sunt, hæc sunt aut propria,
 aut translata, aut usitata, aut ficta. Propria
 uerba dicuntur, cum id significant, in quod
 primo denominata sunt. Translata, sunt cū
 alium

TRACTATUS QVARTVS.

aliū natura, hoc est prima impositione in-
tellectum, aliū loco hoc est per occasionē
præbent. Vtitatis tutius utimur, Noua nō
sine quodam periculo fingimus. Nam si re-
cepta sunt, modicā laudem afferunt orato-
ri, repudiata etiam in iocos exeunt. Auden-
dum tamen. Nam (ut Cicero ait) quæ pri-
mo dura sunt, usu mollescunt. Hucusq; de
simplicibus uerbis ex Quintiliano. Sequun-
tur composita, de quibus idem ait hoc mo-
do. Composita uerba sunt, quæ aut præpo-
sitionibus subiunguntur, ut innocens, aut e
duobus quasi corporibus coalescāt, ut male-
ficus. Componuntur autem uerba aut ex duo-
bus latinis integris, ut superflui, aut ex inte-
gro & corrupto, ut maleuolus, aut ex cor-
rupto & integro, ut noctiuagus. aut e duo-
bus corruptis, ut pedissequus, aut ex latino
& peregrino, ut bicliniū, aut contra ex pe-
regriuo & latino, ut epitogium & Antica-
to, aut ex duob; peregrinis ut epirhedium.
Cæterum hæc quæ de uerbis hæctenus di-
ximus, ex grāmatica imprimis petēda sunt.
Nam (ut recte nos admōet Melanchthon)

F sicut

ARTIS RHETORICÆ.

sicut inuentio (inquiens) multum habet cū
 dialectica cōmune, ut a qua plurima mutua
 atur, ita elocutio plurima sumit ex grāmatis
 ca. Similiter & figure quēdam, ut uerborū
 in primis, inde peti possunt, At de figuris
 quidem tum uerborum, tum sententiarum,
 ac cæteris, quæ ad ornatum orationis facie
 unt, quod de his multi extant libri tam a re
 centioribus q̄ a ueteribus conscripti, nos de
 his ad presens supersedere plane duximus,
 & ad reliquas duas artis partes, quæ ad huc
 restare uidentur, transire potius.

DE MEMORIA.

Memoriam quidam (Quintilianus
 ait) nature tantūmodo mus
 nus existimauerunt, estq; in ea
 non dubie plurimū, sed ipsa (ut
 idem uult) excolendo (sicut alia omnia) au
 getur. Hæc utiq; eiusmodi est, ut præter eā
 totus labor, qui impenditur huic studio, in
 anis fere sit, nisi ceterę partes hoc ueluti spi
 ritu contineantur. Nam & omnis disciplina
 memoria constat, frustra quę docemur (ut
 idem

TRACTATUS QVARTVS,

Idem author ait, si quicquid audimus, præterfluat. Quin uero et ob id ipsum haud immerito thesaurus eloquentiæ dicitur. In quâ etiam sententiam de memoria Cicero in prologo operis de oratore ita ponuntiat. Quid de thesauro (inquiens) rerum omnium memoria dicam, quæ nisi custos inuentis ex cogitatisq; uerbis & rebus adhibeatur, intelligimus omnia, etiam si præclarissima fuerint, in oratore peritura. Quam proinde idem Cicero in rhetoricis ad Herennium ita describit. Memoria est firma animi, rerum et uerborum, dispositionisq; perceptio. Hæc licet natura maxime constet, multum tamen in ea ualere artem et præceptionem certum est. Sunt igitur (quantum quidem ex his uerbis percipere possumus) memoriæ duæ, una naturalis, altera artificiosa, Quæ etiam ita inter se mixtæ sunt atq; cõiunctæ; quemadmodum de ipsis Chirius Fortunatianus sentire non male uidetur, ut sicut naturalis arte seruanda est, ita artificialis iuuanda sit natura.

ARTIS RHETORICAE,
DE DVPLICI MEMORIA

quid utraq; sit.

Am quid utraq; sit, seorsum dicamus. Itaq; naturalis memoria est, quæ nostris animis insita est, & in nobis sine multa cogitatione nata. Artificiosa uero ea est, quam confirmat inductio quædam & ratio præceptionis. Quippe quæ ediuerso multa indiget cogitatione, imo nihil æquæ (ut uult Quintilianus) uel augetur cura, uel negligentiâ intercidit. Huius porro artificij hoc munus præcipuum est (ut ex Martiano Capella ad uerba Ciceronis hoc addam) ut non tantum firma, uerum etiam celeri comprehensione res uerbaq; percipiantur. Constat autem artificiosa hæc memoria ex locis & imaginibus. Locos hic eos appellamus, qui breuiter, perfecte insigniterq; aut natura, aut manu absoluti sunt, ut eos scilicet facile naturali memoria comprehendere & amplecti queamus. Natura, ut mons, antrum, scopulus, aut cõuallis aliqua. Manu, ut edes, theatrum, templum. Imagines sunt formæ quædam

TRACTATUS QVARTVS.

dam & notæ & simulachra eius rei, quam meminisse uolumus. Quod genus sunt (exempli gratia) equi, leones, aquilæ, aut aliarum quarumlibet rerum, ut si de equitatu, aut de equestri certamine dicturi, de hoc firmam celeremque habere uoluerimus memoriam, equi imaginem in certo aliquo loco collocare oportebit. Sed de memoria artificiali pauca hæc ex Cicerone ad Herennium summam collecta sufficiant, reliqua inde petantur, ut qui de hac ipsa libro tertio copiose tractat.

QVA RATIONE MEMO

ria artificialis inuenta sit, & a quo primùm inuenta, et de eius obiter præceptis quibusdã partim ex Quintiliano, partim ex Martiano Capella.

Artificialis memoriæ præcepta inuenisse perhibetur Simonides poëta, idemque philosophus hoc modo. Cum enim conuiuij locus cui ille interfuerat, subito corruisset, nec possent propinqui ex suis obritos ob-

ARTIS RHETORICAE

rutosq; internoscere, imo uero illorum cor-
 pora ita oppressa atq; confusa iacerēt, ut nō
 ora modo nulla nota, sed nec membra om-
 nia requirentes ad sepulturā discernere possent.
 tum Simonides dicitur memor ordinis, quo quisq;
 discubuerat, corpora quęq; suis reddidisse.
 Quo tum idem admonitus intellexit ordinem
 esse, qui memorię præcepta suggereret atq;
 cōferret. Is uero in locis illustribus, eisdemq;
 nō longis interuallis distantibus meditandus
 excogitandusq; est, in quibus rerum & sententiarum
 imagines collocandę sunt, ueluti nuptiarum
 flāmeo uelatam aut homicide gladiū uel arma
 deponas, quas rerum species locis tanq; depositas
 memoria reddat. Nam sicut id quod scribitur,
 cęra continetur et literis, sic quod memorię
 commendādum est, in locis tanq; in cęra
 paginacq; signetur. Imaginibus enim quasi
 literis rerū recordatio cōtinetur. Quę tamen
 res (ut supra dictum est) magnam exercitationē
 laboremq; conquirat. In qua illud obseruari
 solere compertum est, ut scribamus ipsi, quę
 facile uolum⁹ retinere hoc est,

TRACTATUS QVARTVS.

est meminisse, deinde ut si longiora fuerint, que sunt ediscenda, ea per partes diuidantur. Diuisa enim per partes facilius memorię in hærescūt. Tum apponere notas reb⁹ singulis, quas uolum⁹ maxime meminisse, oportebit. Præterea que ediscēda sunt atq; memorię mācādāda, nō magna uoce legēda sunt, sed murmure potius meditanda. Tum & nocte magis quam interdiu maturius excitari memoriā manifestum est, cum ad hoc silentiū nō parū iuuat, nec foras a sensibus uocatur intentio. Hæc ita ex Martiano Capella maiori ex parte.

DE PRONVNCIATIO- ne eiusq; partibus.

Equitur hinc ultima rhetoricæ pars pronuntiatio, quæ a plerisque huius artis scriptoribus (Quintilianus ait) actio dicitur, sed ut pronuntiatio nomen a uoce, ita actio a gestu accipere uidetur. Hanc Cicero ad Herennium ita definit. Pronuntiatio est
F iij uocis

ARTIS RHETORICAE.

uocis uultusq; & gestus moderatio cum ue-
 nustate. Vnde et partes eius (ut uult Martia-
 nus Capella) tres colliguntur, uox, uultus,
 gestus. Alij autem (ut Cicero & Quintia-
 lianus) duas eius partes faciunt, uocem atq;
 motum, ut qui motum subdiuidere uidean-
 tur in uultum & gestum. At priusq; de par-
 tibus his (ut coepimus) prosequamur, pau-
 lo altius quaedam de pronuntiatione ex Quin-
 tiliano ipso repetamus oportet, ut per quae
 uirtus eius plenius cognoscat. Habet autem
 res ipsa (ut ille ait) miram quaedam in oratio-
 nibus uim et potestatem. Nam non tam res
 fert, qualia sint quae intra nosmetipsos com-
 posuimus, quam quomodo efferantur. Nam
 ita quisq; ut audit, mouetur. Affectus si-
 quidem omnes languescant, necesse est, nisi
 si uoce, uultu, totiusq; prope corporis habi-
 tu inardescant. Vnde non immerito Aeschi-
 nes cum exularet in insula rhodo, De Demo-
 sthene dixisse fertur admirantibus eius ora-
 tionem rhodijs, quid si ipsum audissetis. De
 quo etiam diuus Hieronimus in prologo
 in uetus testamentum meminit eisdem fere
 uerbis

TRACTATUS QVARTVS.

uerbis, quibus id quod de utroque ex Quintiliano hic referimus. Atque hac de causa interrogatus Demosthenes quid esset in toto dicendi genere summū, pronuntiationi palmam dedit. Et Marcus item Cicero usnam in dicendo actionem dominari putat. Cum igitur actio omnis siue pronuntiatio in duas diuidatur partes, in uocem & gestum, quarum altera oculos, altera aures mouet, ut per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus, prius de uoce hinc dicendum est, mox de gestu. In uoce prima illa est obseruatio, qualem habeas, secunda quo modo ea utaris. Natura uocis duabus spectatur rebus, quantitate & qualitate. Quantitate, an sit grandis aut exigua. Qualitate, an sit plena, an exilis, an leuis, an aspera, an contracta, an fusa, an dura, an flexibilis, an clara, an obtusa. Et sicut bona, hoc est dotes eius cura augentur, ita negligentia minuuntur. Studendum ergo, ut sint fauores integræ, hoc est molles & leues, quarum uitio econtra & frangitur, & obscuratur, & exasperatur, & scinditur uox. Vt sit

F v stran

A R T I S R H E T O R I C A E

strangulant uocem, si obtusæ obscurant, si
 rasæ exasperant, si conuulsæ fractis sunt or-
 ganis similes. Humor quoque uocem ut ni-
 mius impedit, ita consumptus destituit. Ante
 omnia autem uox consuetudine et exercitatio-
 nis parte nempe uoce passim collecta sufficiat.
 Ad gestum nunc transeamus.

D E G E S T U, Q U O P A C

to in pronuntiatione sit obseru-
 dus, et quanta sit eius uis.

Gestus (ut idem docet Quintilianus)
 talis esse debet, ut uoci ipsi consenti-
 ant sic tamen ut magis ad sensus quam ad uerba
 accommodatus sit. Is quantum habeat in oratore
 momenti, satis uel ex eo patet, quod plerumque
 etiam citra uerba significat. Quippe non ma-
 nus solum, sed nutus etiam declarant nostram
 uoluntatem, ut quæ in mutis pro sermone
 habentur, & salutatio frequenter sine uoce
 intelligitur, et ex uultu progressus sepe habi-
 tus animorum perspicitur. Cuius rei exem-
 plum non adeo alienum a proposito de Pe-
 ribonio quodam, homine plane uitioso quid-
 dem

TRACTATUS QVARTVS.

dem sed simplici et minime fucato a Iuena-
le satyra secunda annotatū est, imo uero qui
ob id ipsum ab eodem poëta modo quodā
præ sui similibus laudat commendaturq̃,
quod cū ceteri uitia sua egregie nouissent
dissimulare hypocrisi quadam, nempe bar-
bæ hispeditate, fronte et supercilio, deniq̃
magna tacendi libidine; ille qualis erat, talē
uultu incessuq̃ se omnibus exhibuisset ni-
hil prorsus dissimulans, unde de hypocritis
illis & mox de Peribonio ipso, ad hunc mo-
dum poëta inter alia pronūtiat.

Rarus sermo illis, & magna libido tacendi,

Atq̃ supercilio breuior coma.

Sed & paulo ante de eisdem, Hispida barba
quidē, & durę per brachia serę promittūt a-
trocem animū. Deinde non multo post sub-
iungit atq̃ concludit. Verius ergo.

Et magis ingenue Peribonius, hūc ego fatis.

Imputo, qui uultu morbū incessuq̃ fatet.

Nec mirū (ut ad ppositū reuertamur) si ista
quę tamen in aliquo posita sunt motu, tan-
tum in animis hominum ualent cum pi-
ctura tacens opus sic penetret affectus, ut
ipsam

ARTIS RHETORICAE

ipsam uim dicendi non nunq̄ superare uideatur. Hinc non ab re Æneas a Virgilio in primo Æneid. lachrymans inducitur ex picturæ aspectu, in qua uidet iliacas ex ordine pugnas. unde tum ille ad Achatē itineris sui comitē de his obiter inter alia cōmemorans. Sic ait, atq; animum pictura pascit inani,
 Multa gemens largoque humectat flumine uultum. Contra uero si gestus ac uultus ab oratore dissentiant, ut si tristitia dicamus hilares, affirmemus aliquarēnuentes, non auctoritas modo uerbis, sed etiam fides desit. Decor quoq; a gestu atq; a motu uenit. Præcipuum uero in actione, sicut in corpore ipso, caput est cum ad ipsum decorem, tū etiam ad significationem decoris, ut sit primo rectum, & secundum naturam. Nam diiecto humilitas, supino arrogantia, in latius inclinato languor, præduro acri genti barbaries quædam mentis ostenditur. Aspectus enim semper eodem uertatur, quo gestus, exceptis quæ aut damnare, aut concedere, aut a nobis remouere oportebit, ut idem illud uultu uideamur auersari, manu repelle-
 lere

TRACTATUS QVARTVS.

lere. Dominatur maxime uultus in oratiōe.
 Nam hoc supplices, hoc minaces, hoc blandi,
 hoc tristes, hoc hilares, hoc erecti, hoc
 submissi sumus, hoc pendent homines, hūc
 intuentur, hunc spectant, etiam anteq̃ dica-
 mus, hoc quosdā amam⁹, hoc odimus, hoc
 plura intelligimus. Hic est sæpe pro omni-
 bus uerbis. Sed in ipso uultu plurimum ua-
 lent oculi, per quos maxime animus ema-
 nat, ut citra motum quoque & hilaritas
 te enitescant, & tristitia quoddam nubis-
 lum ducāt. Quin etiam lachrymas his natu-
 ra mentis indices dedit, quæ aut erumpunt
 dolore, aut læticia manant. Sed & de cæte-
 ris ipsius capitis immo totius corporis mem-
 bris quo pacto in dicendo orator utatur, di-
 cendum quoq̃ foret ex eodē Quintiliano,
 nisi id admodum longum esset, & a nostro
 instituto quodam modo abhorreret, tan-
 tumde manibus illud subdamus, quod in
 his nō parua uis actionis consistat. Manus
 (inquit ille) sine quibus trunca esset actio
 ac debilis, uix dici potest, quot habeant mo-
 tus, cum pene ipsam uerborum copiam pro-
 sequan-

ARTIS RHETORICÆ

sequantur. Nam cæteræ partes loquentem adiuuant, hæ prope ipsæ loquuntur. An non his poscimus? pollicemur? uocamus? dimittimus? miramur? supplicamus? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? gaudium, tristitiam, dubitationē, confessionem, pænitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus? Nonne in demonstrandis locis atque personis aduerborum atque pronominum obtinent uicem? ut in tanta per omnes gentes nationesque lingue diuersitate, hic mihi omnium hominum communis sermo esse uideatur. Tantum igitur ad presens de gestu ac motu in actione siue pronuntiatione, Reliqua apud magistros nos huius artis scriptores querantur, At illud quoque nunc addamus, quot & quibus rebus hæc omnia assequi poterimus, idque ex Cicerone ad Herennium.

QUOT ET QUIBUS RE

bis hæc omnia assequi possimus?
HÆc omnia (Cicero ad Herennium ait) tribus potissimum rebus assequi poterimus, arte, imitatione, & exercitatione,
 Ars

TRACTATUS QVARTVS;

Ars est præceptio, quæ dat certam uiam rationeque dicendi. Limitatio est, qua impellimur diligenti ratione, ut aliquorum similes in dicendo esse ualeamus. Exercitatio est assiduus usus consuetudoque dicendi. Sed & hic animaduertere debemus, hæc non minus alijs plerisque artibus congruere posse, si speciatim iuxta officium & proprietatem uniuscuiusque definiantur, uel generatim per agendi uerbum.

Finit Tractatus Quartus.

INTRA

Statu Quintum de oratione præfatio.

Tempus & ordo hic nos admonent, ut promissa soluamus, hoc est ut de oratione agamus. Quid sit autem oratio, quæ quidem ex sententia diui Seuerini Boethij posita est artis rhetoricæ ueluti instrumentum quoddam, ac citius fortassis ex eius partibus deprehendas, quam ex definitione. Ideo partes ipsius quam primum aggrediamur, quarum de numero non inter omnes huius artis scriptores conuenit hæcenus. Nam aliqui quinque, alij sex orationis partes esse dicunt.

Qui

ARTIS RHETORICAE

Qui sex esse dicunt, ij partitione siue diuisionem reliquis quinque adnumerant, quae sunt Exordium, Narratio, Confirmatio, Confutatio & Peroratio, ut ex quibus ipsa oratio integratur & constituitur. Porro diuisio siue partitio cur a non nullis inter partes adnumeretur, eius nos superius ratione reddidimus. De partibus orationis deinceps per ordinem dicamus.

DE EXORDIO.

Exordium est (quemadmodum a Cicerone ipso ad Herennium definitur) principium orationis, per quod animus auditoris aut iudicis constituitur, uel apparatus ad audiendum. Definitur item a Martiano Capella hoc modo, Exordium est oratio noscendae causae praeparans auditorem. Caeterum praeparatur auditor ad audiendum, si bene uolens, attentus & docilis reddatur. Ad quod tamen praestandum, prius nosse ac scire oportebit, cuiusmodi ea causa sit, quae ab oratore sumetur ad dicendum. Nam id nisi exploratum

TRACTATUS QUINTVS.

tum habuerit orator, difficile ei fuerit intel-
ligere, quo nam pacto exordiendum sit, hoc
est an statim ab ipso principio, an ab insinua-
tione, que tamē duo membra exordiū ab om-
nib⁹ fere huius artis scriptoribus ponuntur,
ut de quib⁹ paulo post seorsim dicem⁹,
Interim de causarum qualitatibus, quæ ab alijs
& cum primis a M. Cicerone generatim
dicuntur, ex eodem agamus.

DE GENERIBVS SIVE qualitatibus causarum.

Ausarum genera siue qualitates
quatuor a Cicerone ad Herenni-
um statuuntur, honestum, turpe,
dubium siue anceps, & humile,
quibus ab eodem in rhetoricis de inuentio-
ne additur genus causæ obscurum. Sed hoc
loco scire licet, genus hic non accipi ut supe-
rius, ubi tria posita sunt genera causarum,
quæ certe non aliud sunt quam tres ueluti
species causarum, quas etiam nō improprie
specificas differentias ipsarum causarum ap-
pellaueris, sed pro qualitate, ut intelligamus
G hic

ARTIS RHETORICAE

hic, quatuor esse causarū qualitates, & hæc
quidem causarum genera siue quatuor siue
quinque constituentur, aut etiam plura, in
uno quoque illorum trium contineri. Atque ita
cum causa in aliquo illorum trium generū
tractabitur, tum in primis uidendum est,
qualis nam ea causa sit, num honesta, num
turpis, num dubia siue anceps, num humilia,
num obscura, num etiam admirabilis.
Nam & hæc a quibusdam inter causarum
genera ponitur. Dicimus ergo ex ipsius Cice-
ronis sententia, quod genus causæ honestum
est, quod ab omnibus suscipiendum
& defendendum uidetur. Cuiusmodi etiā
generi statim uel sine oratione aliqua audien-
toris animus applaudit, fauetque. Turpe de-
inde genus causæ est, quod contra ab omni-
bus oppugnandum uidetur, hoc est ut ad
Herennium idem Cicero definit, cum aut
res honesta oppugnatur, aut turpis defendi-
tetur, ut si quis causam hæretici defendere
uellet, quod profecto apud Christianos tur-
pe admodum esset: aut si quis hominis integ-
ri & inculpate uitæ & optime de repub-
meri

TRACTATUS QVINTVS:

meriti causam oppugnare conaretur, quod ipsum quoque non minus turpe uideretur. Dubium siue anceps genus causae est, cum habet in se res ad dicendum proposita ut honestatis ita turpitudinis partem. Humile, cum res plane contempta ad dicendum suscipitur. Obscurum est, quod nisi tardius a griusque auditor percipere non potest. Admirabile est, a quo animus auditoris plane alienatus est, uel (ut Quintilianus de illo li. quarto ait) quod praeter opinionem hominum est constitutum. Quoniam igitur tam diuersa inter se sunt genera siue qualitates causarum de quibus nunc agimus, exordiri quoque dispari ratione in uno quoque genere ex illis tribus supradictis necesse erit, id quod ex ipsius exordii diuisione mox luce clarius euadet.

DE DVOBUS EXORDII GENERIBUS siue partibus siue membris.

His ita expositis, dicendum restat quod exordii genera siue partes siue membra duo sunt. Principium & Insinuatio. Principium est oratio, qua statim auditoris animum nobis idoneum & promptum ad audiendum reddimus.

G ij Insinuatio

ARTIS RHETORICAE

Insinuatio uero oratio est, quæ per dissimulationem, & ueluti per circuitionem, hoc est, per ambages quasdam auditoris animum subiungens, ipsum ad audiendum præparat. Itaque si genus causæ honestum erit licebit principio uti uel non uti, cum alias auditoris animus tali causæ (ut dictum est) faueat, ac eam libens audire uelit. Si turpe erit, iam insinuatione utendum est. Si dubium siue anceps, a beneuolentia principium statuemus, cauendo in terim, nequid turpitudinis pars illa nobis obesse possit. Si humile, attentum auditorem faciemus, sicut in obscuro docilem, in admirabili beneuolum, attentum, & docilem.

QVO PACTO AUDITORES

res beneuoli, attentum & dociles reddantur.

SED & quo pacto omnia ista præstemus, hoc est auditores beneuolos, attentos & dociles reddamus, uidentium deinceps. Beneuolos igitur auditores (ut Cicero in rhetoricis ad Herennium id docet) quatuor modis facere possumus, uidelicet aut a nostra aut

TRACTATUS QUINTVS.

aut ab aduersariorum, aut ab auditorū persona, aut ab ipsis rebus. A nostra persona beneuolentiam (inquit) contrahemus, si nostrum officium sine arrogātia laudabimus, aut si quales in rempub. aut in parentes, aut in amicos, aut in eos ipsos qui audiunt, fuerimus, cum modestia referemus. Ab aduersariorū persona beneuolentiā captabimus, si eos in odium, in inuidiam, in contemptionem non citra illorum culpam adducemus. Ab auditorum persona beneuolentia colligetur, si res eorum sine notabili aliqua assentationis suspiciōe laudabimus. Ap ipsis rebus, si nostrā causam laudādo extollemus, et aduersariorum per contemptionem deprimemus. Attentos porro auditores habebimus, si pollicebimur nos de rebus magnis, nouis, inusitatis uerba facturos: aut de his rebus quæ ad rempub. pertinent, aut ad eos ipsos qui audient, aut ad dei optimi maximi religionem, aut ad pietatem, nos esse dicturos, & si rogabimus, ut attente audiant, & si numero exponemus res, de quibus dicturi sumus, hoc est, si de duabus pluribus re

ARTIS RHETORICAE

bus nos dicturos pollicebimur. Dociles tãdem auditoros reddemus, si summã rei breuiter exponem⁹, & si attētos eos faciemus. Nã docilis is est, qui attēte uult audire, ut ille ait. Cæterum hęc tres utilitates tamen in tota oratione ipsi oratori comparandę sunt, per exordiũ tamen id cum primis tentandũ.

DE EXORDIORVM VITIIS.

IAm etiam de uitijis ijs quæ in exordijs contingere solēt, breuiter dicamus. Vitia exordiorũ hæc sunt, apparatus, uulgare, commune, commutabile, longum, separatum, translatum, & in summa contra præcepta. Apparatus exordium est, quod nimis concinne & splendide compositum est. Id eiusmodi est, ut secum adferat suspensionem longe ante habitę præmeditationis. Vulgare est, quod in plures causas potest accommodari. Commune, quod peręque aduersariorum causæ ac nostrę cõuenire posse uidetur. Cõmutabile est, quod ab aduersario leuiter cõmutatis uerbis, ad suam causam traduci potest. Longũ est, quod pluribus uerbis cõpositũ est, q̃ causa postulat, hoc ẽ, (ut in rhetorici

TRACTATUS QVINTVS:

ricis de inuentione Cicero docet) qđ pluri-
bus uerbis aut ultraq; satis est, pducit, &
ut Victorin⁹ exponit, nimis tñ uerbis tum
sententijs inuolutū est. Separatū est, qđ non
omni ex parte toti causæ coheret, siue qđ nō
ex ipsa causa ductum est. Translatum est, qđ
non id conficit, quod opus est conficere, ut
si aut insinuatione utaris, cum principio o-
pus sit, aut contra: aut si cum beneuolētiā
nobis maxime opus sit captare, nos audito-
rē attentū facere conemur. Contra peæcepta
exordii est, qđ neq; beneuolū, neq; attentū,
neq; docilē reddat auditorē. Hæc hæctenus
fere ex Trapezun. Sit igitur (ut Cice. ad He-
rē. nos admonet) sermo ad dicendū cōposi-
tus leuis, sit uerborū usitata consuetudo.

DE NARRATIONE.

Sequitur narratio, quæ a Cice. in rhetori-
cis de inuentione definit, rerum gestarū
aut perinde ac gestarū expositio. A Martia.
uero Capella hoc mō. Narratio est rerū ge-
starum aut uerisimiliū expositio, uel sic, ut a
Trapezūtio. Narratio est oratio, quæ rē ge-
stam, aut perinde ut gestā diligēter exponit.

G iij Huius

ARTIS RHETORICAE

Huius idem Cicero ad Herennium tria genera facit, unū, quo exponimus rem gestā, & unumquodque eorum quæ narrantur, ad nostram utilitatem uincendi causa trahim⁹, quod genus narrationis quidam ciuile appellant. Alterum genus narrationis est, quod intercurrit nonnuncius aut fidei, aut criminationis, aut transitionis, aut apparationis, uel laudationis causa. Fidei scilicet ut fidem ei rei de qua loquimur, uel utcumque comparemus. Criminationis, ut si digrediaris a reposita, & ante actam aduersarij uitam exponas, ut citius credatur talis esse, qualis accusatus est. Transitionis, ut commode de una re ad aliam digressio fiat. Quemadmodum Ouidius libro primo Metamorphoseon, ubi ait. Inachus unus abest, ut sic precedenti fabule sequentem apte commodeque coniungeret. Apparationis, ut quæ per amplificationem apprimere & exornationem fieri solent, qua usus est Virgilius in primo Æneidos in descriptione apparatus Didonis erga Troianos. Nam breuibus alioqui uerbis ea res ab eodem describi poterat, sed apparatus
 usus

TRACTATUS QVINTVS.

usus est amplificationis pariter & exornationis causa. Laudationis, ut cum ad laudandum quempiam digredimur aliquantisper, quod narrationis genus digressorium ob id uocant. Tertium genus est, quod a causa ipsa remotum est, in quo tamen exerceri conuenit, quo commodius illas superiores narrationes tractare possimus. Eius narrationis duo sunt genera. Vnum, quod in negotiis positum est, & tres habet partes, Fabulam, Historiam, Argumentum. Fabula est, quæ neq; ueras neq; uerisimiles continet res, ut sunt hæc fabulæ, quæ in tragœdijs narrantur. Cuiusmodi etiam fabulæ sunt eæ, quas Ouidius in opere Metamorphoseõ describit, & quæ ab Æsopo græco authore prodite sunt. Historia est narratio, quæ rem gestam, sed ab ætatis nostræ memoria remotam continet, ut Liuij apud Latinos, & item Salustij, apud græcos Thucididis, et Polybij. Argumentum est oratio, quæ rem fictam sed uerisimilẽ exponit, id est talẽ, q̃ fieri potest. Velut eę res quæ in comœdijs narrantur. Alterum genus narrationis est, quod in personis

G v nis

ARTIS RHETORICÆ

nis positum est, id habere debet sermonis festiuitatem, animorum dissimilitudinē, grauitatem, leuitatem, & cætera huiusmodi. Festiuitatem quidem sermonis, qualis exēpli causa Gnatonis sermo in Eunuchō ad Thrasionē apud Terentium. Festiuus enim sermo dicitur, qui lepidus est et iucundus. Animorum dissimilitudinē, ut Mitionis & Demæ apud eūdem Terentium in Adelphis, ut quorum alter durus, alter mitis inducitur. Grauitatem, qualis apud eundem in Andria ipsius Simonis sermo, quo Sosiam allocuitur & Chremetem. Leuitatē, ut Demetrii apud Plautum in Asinaria, qui una cū filio inter scorta uersabatur.

DE TRIBVS NARRATIONIS
 uirtutibus siue laudibus.

Narrationis præterea tres uirtutes ac laudes habentur, ut sit lucida, ut sit breuis, ut sit uerissimilis, quibus quidem uirtutibus si careat narratio, uitiosa omnino censetur. Lucida est narratio, si non sit confusa, si uera, si

TRACTATUS QUINTVS.

uera si re usitatis uerbis & non longo uerbo
 ru circuitu demonstrat, hoc est, ut Cicero tra-
 dit ad Herennium, si ut quicquid primu ge-
 stum est ita primum exponimus, & rerum
 & temporum ordinem seruamus. Breuis est
 si indenarrare incipimus, unde necesse est,
 et si non ab ultimo initio, hoc est (ut ille dix-
 it) non ab ouo repetimus que dicturi sumus,
 & si summam, & non particulatim narra-
 mus, & si non ad extremum usque sed eo usque
 tantum, quousque opus est, prosequamur, &
 si nullis utimur transitionibus, & si non a
 scopo (quod dici solet) deerramus, & si re-
 rum exitus ita ponimus, ut quae ante quoque
 facta sunt, sciri possint, tamen si ipsi reticea-
 mus, & ne bis aut sepius idem dicam⁹. Quod
 genus narrationis est, ut idem Cicero tradit,
 si dicas. Athenis Megaram uesperu aduenit
 Simo. Vbi aduenit Megaram, insidias fecit
 uirgini. Insidias postquam fecit, uim in loco at-
 tulit. Verisimilis est narratio, si ut mos homi-
 num, ut opinio, ut natura postulat, dicimus, si
 temporum spatia, personarum dignitates, id est ut
 quae persona digna est, si consiliorum rationes,
 si lo

ARTIS RHETORICAE

si locorū opportunitates constant, ita ut ne
refelli quidem ab aduersario possit, aut tem-
poris parum fuisse, aut causam, rationemue
nullam fuisse, aut locum idoneum non fu-
isse, aut homines facere aut pati non potuisse.
Quae omnia, etiam si res uera est, quae nar-
ratur, conseruanda nihilominus sunt. Nam
saepe ueritas, nisi hae circumstantiae seruentur,
fidē facere nō potest. Sin ficta uel uerissimis
lis tantū res fuerit, eo magis cōseruanda sunt.

DE DIVISIONE, QUAM
tertiā quādam orationis partē faciūt.

Duisio est (ut ea quoque a Cicerone ad
Herennium definitur) per quam aper-
rimus, quid cum aduersarijs nobis conueni-
at, & quid in controuersia sit, & quibus de
rebus dicturi sumus. Hanc quidem orationis
partem ipse Cicero in rhetoricis de inuentio-
ne, & caeteri fere omnes partitionem ape-
pellant, quam & huiusmodi esse dicunt,
ut per eam tota oratio illustris & perspicua
reddatur. Quod & Quintilianus libro
quarto, operis sui de oratoria institutione,
his

TRACTATUS QVINTVS.

one, his uerbis confirmat. Partitione (in-
ens) quæ aut nostrarum, aut aduersarij pro-
positionum enumeratio quædam est, qui-
dam utendum semper putant, quod & ea ip-
sa fiat causa lucidior, & iudex attentior atq;
docilior, si scierit, & de quo dicimus, & de
quo dicturi postea sumus. Et paulo post sub-
dit. Hæc (inquiens) naturam ducem sequi-
tur, adeo ut memoriæ id maximum sit auxi-
lium dicendi uia non decedere. Hæc ostendit
atq; proponit, quid sit de quo conueniat,
quid de quo ambigatur, in eo quod conue-
nit, quid aduersarius fateatur, quid nos. At-
que ideo hanc nonnulli inter partes oratio-
nis recensentes propositionem uocant.

DE PARTIBVS DI- uisionis.

Xijs quæ dicta sunt hæctenus
de diuisione, haud difficile est col-
ligere, duas eius esse partes, qua-
rum Trapezuntius alteram se-
iunctionem, alteram distributionem appellat.
Quas & deinde definit hoc modo. Seiunctio
est, per quam sic exponimus, quid nobis cum
aduers-

ARTIS RHETORICAE

aduersarijs conueniat, ut quid in controuersia sit, seiungatur. Eandem Cicero in rhetoricis de inuentione ita definit uerbis prope eisdem, quibus & Trapezuntius. Vnaciua quiens) partitionis pars est, que quid cū aduersarijs nobis conueniat, et quid in controuersia relinquatur, ostendit, ex qua certum quiddam destinatur auditori, in quo animū suum debeat habere occupatum, hoc modo. Interfectam esse matrem ab Horestē conuenit mihi cum aduersario. Iure ne fecerit, & ei licuerit facere, id in controuersia est. Distributio quæ altera diuisionis pars posita est, ea est, qua rerum earum, de quibus dicturi sumus, distributa ponitur expositio, ex qua conficitur, ut certas animo res teneat auditor. Hanc deinde in duas partes secant in expositionem & commemorationem. Expositio est, cū res de quibus dicturi sumus, breuiter exponimus, quod fit uno uel altero uerbo. Vt si dicā. In hac causa iudices de patricidio mihi agendum est, simulq; dicam eum, quem tueor rerum, non talem esse, ut credibile sit eum commisisse homicidium, deinde

TRACTATUS QVINTVS,

deinde nec causam illi fuisse occidendi, nec ipsum eo tempore adfuisse, quo occisus est alter. Enumeratio est, qua numero exponimus, quot de rebus dicturi sumus, id est cum res singulas ex ordine enumeramus, id quod Cicero fecit in oratione pro Pompeio magno, in qua tripartita enumeratione usus ita proponit. Primum mihi dicendum uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo. Ac deinde quoque per enumerationem exponit, quot res imperator habere debeat. Ego enim (inquiens) sic existimo in summo imperatore quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, uirtutem animi, auctoritatem et foelicitatem. In separatione illud insuper obseruandum, ut ea solum quae nobis ad causam nostram utilia sunt, dicamus. Nam quae obesse possunt, aut nihil iuuant, non hic solum, sed per totam orationem praetermittenda sunt. Sed nunc ad confirmationem ueniamus,

DE

ARTIS RHETORICAE
DE CONFIRMATIONE

quid sit, tum & de argumētatione.

Dinceps autem quid sit confir-
matio dicamus. Hæca Cicero-
ne ad Herēnium ita definitur.
Confirmatio est nostrorum ar-
gumentorum expositio cum asseueratio-
ne. Trapezuntius eam sic definit, sed in eun-
dem sensum. Cōfirmatio est oratio, per quā
nostras argumentationes cum asseueratio-
ne exponim⁹. Cum asseueratiōe uterq; ait,
hoc est cum instantia quadam & uocis uul-
tuseq; actione. Quæ (ut Quintilianus libro
undecimo oratorię institutionis tradit) tan-
tam uim habet inter ipsa argumenta, ut inte-
rim plus ipsis probationibus ualeat, unde
idem alibi ait. Altera ex asseueratione pro-
batio est, imo & quorundam probatio in
sola sita est asseueratione et perseverantia. Ut
si quis ita dicat. Ego hoc feci. Tu hoc mihi di-
xisti, & o facinus indignū, & talia. Sed &
confirmationem ipsam alibi Cicero ad hunc
modum definit. Confirmatio est, per quam
argumentando nostræ causæ fidem, authori-
ritatem

TRACTATUS QUINTVS.

thoritatē, & firmamentum adiungit oratis
 o, Hic in hoc quod dicit argumentando se
 parat confirmationē a narratiōe. Nam et ip
 sa narratio facit fidem, sed non argumentari
 do. Itaq; proprium confirmationis est (ut
 uult Victorinus hunc locum exponens) ar
 gumentando facere fidem. Quid autem sit
 fides, quid autoritas, & quid firmamētū
 idem Victorinus deinde subiungit atq; ex
 ponit. Fides est: inquis) argumentum,
 quo obiectum crimem probamus. Autho
 ritas uerius et honestius est argumentum, et
 cui quasi necesse quis ab accusatore habeat
 credi. Firmamētum est argumentatio tum
 firmissima, tum creberrima, & quæ (ut ad
 Herennium Cicero tradit) contra rationē
 defensoris ab accusatore affertur hoc modo
 Cum usus fuerit Orestes hac ratione, quod
 iure occiderit matrem, quia illa patrem me
 um occiderat, tū accusator firmamento uti
 tur hoc modo. Sed non abste occidi, neq;
 indēnatam pœnas pendere oportuit. Itaq;
 cum confirmatio ipsa, sicut & confutatio
 non peragatur, nisi argumentatiōe, adeo ut
 H in his

ARTIS RHETORICAE.

in his duabus partibus, confirmatione (inquam) et confutatione idem Cicero ad Herennium dicat totam spem uincendi & rationem persuadendi positam esse, de argumentatione simul et de argumentis nonnulla quae supra de his dicta sunt, breuiter hic repetenda ueniunt, & quaedam ex his paulo altius latiusque tractanda. Quid sit autem tam argumentatio quam argumentum, iam alias a nobis expositum est. Sed nunc quemadmodum Cicero in rhetoricis de inuentione argumentationem distribuatur in inductionem et ratiocinationem, ac utranque partem postea definiat, quanta poterimus breuitate subiungamus.

DE INDUCTIONE.

Inductio (ut idem Cicero loco proxime allegato definit, et post hunc Chirius fortunatianus) oratio est, quae rebus non dubiis captat assensionem eius, qui cum constituta est, cuius etiam ea uis est, ut assensio illa fiat, ut ei cum quo instituta huiusmodi fuit argumentatio, dubia quaedam res propter similitudinem earum rerum, quibus ille assensit, probetur. Huius quidem exemplum mox

TRACTATUS QUINTVS,

mox subiiciem⁹, ubi prius exposuerim⁹, qđ
 in hoc gñe argumētatiōis nobis spectāda
 obseruādāq; sint. Hęc autē tria sunt, ut &
 Victori, hūc locū enarrās, ea ex Cice, sentē-
 tia enumerat ac colligit, primū ut illud qđ in-
 ducim⁹ per similitudinē, eiusmodi sit, ut ne-
 cesse sit cōcedi, hoc est ut tales similitudines
 pponamus, ut eis sit necesse assentiri. Nam
 illud dubiū esse nō debet, per qđ alteri fidē
 facere uolumus. Deinde uidendū est, ut il-
 lud cuius confirmādi causa fit inductio, si-
 mile his rebus sit, quas res quasi nō dubias
 ante induxerimus. Siquidē nihil egerit pro-
 positio, si illud dissimile est, cuius causa il-
 las similitudines pposuimus. Tertio, ut ne-
 mo intelligat, quorsum spectēt primę illę
 inductiōes, hoc est similitudinū propositio-
 nes, & ad quem sint exitum peruenturę, ne-
 cum quispiam intellexerit se ex confessione
 propositionis, etiam illi rei fidem facere, qđ
 negauit: aut non respondeat, aut male respō-
 deat. Si autem nesciat, qđ tendat similitudinis
 propositio, iam securus eam confitebitur.
 Qua confessione facta, etiā illud qđ ante

H ij negas

ARTIS RHETORICAE

negabat, uelit, nolit, concedat necesse est, At
 que ita demum concludenda est argumen-
 tatio. Iam si ab aduersario negetur, tum aut os-
 tendēda atq; probāda est similitudo illarū
 rerū, quę ante concessę sunt, aut alia utendū
 est inductione. Si uero taceatur, tunc aut est
 cienda est responsio, aut quoniā taciturnis-
 tas imitatur confessionem, pro eo ac si con-
 cessum sit, cōcludere oportebit argumen-
 tationem. Nunc ad exemplū ueniamus, quod
 ex Quintiliano potius quam ex Cicerone in
 hunc locum traducere uoluimus, quod bre-
 uis sit, & intelligētię magis obuium, estq;
 huiusmodi. Quod est Pomum generosissi-
 mum? Nōne quod optimū, concederetur?
 Quis equus generosissimus? Nonne & hic
 qui optimus, concederetur? Deinde cuius
 rei gratia rogatus is, cum quo disputatio as-
 gitur. Quid? homo nonne is generosissim⁹
 qui optimus? fatebitur plane. Nam & hoc
 ppositū, probandū erat. Haud dissimili pro-
 fecto argumentandi forma Iuena, utitur sa-
 tyra octaua, per quā inibi ostēdere uult, cui
 homini nobilitas uere cōtingat, hoc modo.

Die

TRACTATUS QUINTVS.

Dic mihi Teucrorum proles, animalia muta
 Quis gnosa putet, nisi fortia: nēpe uolucrē
 Sic laudamus equū, facili cui plurima palma
 Feruet, & exultat rauco uictoria circo,
 Nobilis hic, q̄cuncq; uenit de gramine, cuius
 Clara fuga añ alios, & prim⁹ in eq̄re puluis
 Vnde demum concludit de homine ob pa-
 rentum suorum benefacta nobilitatem ias-
 tante.

Malo pater tibi sit Thersites, dūmodo tu sis
 Æacide similis uulcaniaq; arma capeffas
 Quam te Thersita similē pducatur Achilles?
 Sane sciendum hic quod inductio quę a Ci-
 cerone definitur, ea a Dialecticis apud lati-
 nos exemplum appellatur, apud gręcos παρ
 ἑξῆς γυμνασίου. Quo nomine Quintilianus ait &
 generaliter usi sunt scriptores artium in om-
 nium similium appositione, & specialiter in
 ijs, quę rerum gestarum autoritate nitunt̄.
 Hinc illud est in sacro euangelio apud Ioan-
 nem, ubi Christum inducit de se loquentem
 ad discipulos suos. Exemplum enim dedi uo-
 bis, ut quemadmodum ego feci, & uos faci-
 atis. Sane inter authores latinos, qui huius-

ARTIS RHETORICAE.

remodi exempla memorie prodiderint, precipuus habetur Valerius Maximus, id quod plane ex professo.

DE RATIOCINATIONE SI

ue syllogismo, & quibus ex partibus consistet.

Ratiocinatio est (ut ab eodem Cicero definitur) oratio, quae ex ipsa re probabile aliquid elicit, quod expositum & per se cognitum sua seui & ratione confirmet. In qua quidem definitione Victorinus ait quaedam esse communia ratiocinationi cum inductione, quaedam ipsi ratiocinationi propria. Nam quod ait oratio ex ipsa re aliquid probabile eliciens, tam inductionis est quam ratiocinationis. Ex ipsa re (inquam) hoc est ex re ad probandum proposita, uel (ut quibusdam placet) ex ea propositione quae uulgo maior a dialecticis appellatur. Vt si actio instituta sit aduersus aliquem de homicidio perpetrato, & alius quispiam huius homicidii accusetur, tum si in hac actione aduersus reum ita proponatur. Quisquis alicuius occisi inimicus fuit, uerisimile est hunc illum occidisse.

TRACTATUS QVINTVS.

se. Hic iam nisi is aduersus quē actio homicidij instituta est, fateat se inimicū eius (quē occidisse accusatur) fuisse, nō erit aliqd p̄babile, hoc est argumentū, qđ per se cognitum &c. Ergo si inimic⁹ fuit, occidisse cōuincitur. Atq; id qđ est, per qđ ratiocinatio ab inductione distinguit̄, ut qđ propriū est ratiocinatiōi. Si quidē inductio nō in se ipsa continet, qđ per se cognoscit̄, neq; sua se ui, & ratione confirmat, sed ut fidem faciat rei probandę, similitudines ante adductę extrinsecus præcedunt. Recte igitur (Victorinus inquit) ratiocinatio definita est oratio, quę ex confesso argumentum continens, non similitudine aliūde adducta, sed per se cognoscitur, & sua se ui & ratione confirmat.

DE PARTIBVS RATIONIS.

Huius quidem argumentationis) idē inquit Cicero) alij partes quinque esse dixerunt, alij non plures quam tres. Qui in quinque partes eam distribui oportere putant, aiunt primum conuenire exponere summam ipsius argumentationis, hoc est

H iij quam

ARTIS RHETORICAE

quam uulgo appellant maiorem propositio-
 onem hoc modo. Melius accurantur ea, quæ
 consilio & ratione reguntur, quam quæ sine
 consilio administrantur, Hanc primam par-
 tem numerant, quam deinceps uarijs & con-
 spicuosissimis uerbis approbari putant, hoc mo-
 do. Domus ea, quæ ratione & consilio regia-
 tur, omnibus est constructior rebus & ap-
 paratior, quam ea quæ temere & nullo con-
 silio administratur. Exercitus quoque is omni-
 nibus partibus commodus regitur, cui præ-
 positus est sapiens & callidus imperator, quæ
 is qui stultitia & temeritate alicuius regit.
 Eadem nauigij ratio est. Nam nauis optime
 cursum conficit ea, quæ scientissimo guberna-
 tore utitur. Hic cum iam propositio sit
 hoc pacto approbata, & due partes ratio-
 cinationis transferint tertia in parte aiunt quod
 ostendere uelis, id ex uia propositio-
 nis oportere assumere, hoc pacto. Nihil autem accu-
 ratius ac melius administratur, quæ mundus
 Huius deinde assumptionis quarto in loco
 aliam porro adducunt approbationem, hoc
 modo. Nam & signorum ortus & obitus
 desit

TRACTATUS QUINTVS.

definitum quendam ordinem seruant, & an
 nue commutationes non modo quadam ne
 cessitate semper eodem modo fiunt, uerum
 ad utilitates rerum quoq; omnium sunt ac
 comodatae, et diurne nocturneq; uicissitu
 dines nulla in re nunq; imitatae nocuerunt
 quicq;. Quae omnia signo atq; argumento
 sunt non mediocri quodam consilio mun
 di naturam administrari. Postremo deinde
 loco inducunt complexionem eam, quae id
 infert solum, quod ex omnibus partibus co
 gitur, et colligitur hoc est concluditur hoc
 modo. Consilio igitur & ratione mundus
 administratur. Atq; hoc pacto quinque pars
 itam illi statuunt huiusmodi argumentatio
 nem. Qui autem tripartitam esse dicunt, hi
 et si non aliter putant argumentationem tras
 citari oportere, partitionem tamen aliorum
 reprehendunt. Quippe qui dicant a propos
 sitione & assumptione, quae duae principae
 les sunt rationis partes, approbationes illas
 esse non ut partes, sed ut appendices, non
 esse separandas ut sine quibus neq; propos
 sitio absoluta, neq; assumptio perfecta uide

H v atur.

ARTIS RHETORICAE

atur. Deinde illis duabus partibus, propositioni inq̄ & assumptioni complexionem, siue collectionem, siue cōclusionem, ut tertiam partem adiungit. Hactenus hec quidē ex Cicerone in rhetoricis de inuentione desumpta fere sunt de ratiocinatiōe eiusq̄ partibus. Cæterū præter inductionē & ratiocinationē alię quędā sunt argumentatiōis species, ut Enthymema, Epicherema, et Exēplū, sed inter has ut Enthymema & Epicherema sub ratiocinatione, ita exemplum sub inductione comprehendi possunt. Porro inductio quæ proprie a dialecticis appellat̄, magis ipsis philosophis q̄ oratoribus usui est.

DE ARGUMENTIS, ET EO

rum siue generibus siue differentijs.

Argumentorū genera duo sunt, ut quam breuissime ea complectar, de quibus Martianus Capella & Chirius Fortunatianus, alterum artificiale, alterum inartificiale. Sed artificiale argumentorū genus partes habet principales quatuor. Anterē, In re, Circa re, et post re. Anterē diuidit̄ in locos septem

TRACTATUS QVINTVS.

ptem, qui sunt a persona, a causa, a tēpore, a
 loco, a modo, a materia. A persona quidem,
 ut cum uidendū est, qualis fuerit eius, qui
 accusatus est, antea cta uita. A re, ut si ei rei
 perpetrande, qua quis accusatus est, ulla de
 eo fuerit suspitio. A causa, ut est amor, ira,
 odiū, auaritia, & petulantia. A mō, ut cum
 queritur an hoc uel illo modo commodius
 fieri potuerit. A materia, ut qua res facilius
 confici possit, ut fuste, gladio, laqueo, uene
 no. In re autem loci sunt octo, a toto, a par
 te, a genere, a specie, a differentia, a proprio,
 a diffinitiōe, a nominis interpretatione, quē
 quidem locum Aristoteles ab Etymologia
 uocat. Sed hi a dialecticis potius petant.
 Sunt aliī preterea huius generis loci, sed q̄s
 breuitatis studio in presentia omitto, quos
 qui cupiat omnino cognoscere, is Martia
 num Capellam adeat, & Chirium Fortuna
 tianum, & cæteros huius artis scriptores.
 Circa rē loci sunt decem, a Similib⁹, a par
 bus, a Contrarijs, ab eo q̄d est ad aliqd, ab
 inter se collidentibus per habitonē & am
 sionem. A maiore ad minus, a minore ad
 maius,

ARTIS RHETORICAE.

maius a præcedēti, ab eo quod est simul, siue a coniunctis, a consequētibus. Et hic quæque dialectici consulendi sunt. Post rem loci sunt duo, ab Euentu & a Iudicato. Ab euentu hoc est ab effectu. Nā sic quidā hunc locum interpretantur. A Iudicato locus rursus in quinque subdividitur locos, eum aut omnium hominū iudicio nitimur, aut plurimum, aut optimorum, aut eminentium ex his, aut eorum, qui in unaquaq; re siue arte siue scientia versati sunt. Inartificiale deinde argumentorum genus dividitur in præiudicia, in rumores, in tormēta, in tabulas, in iurandum, in testes, de quibus libro siue tractatu tertio dictum est a nobis. Quæ tamen omnia si quis exactius nosse cupiat, is ad magnos illos huius artis scriptores sese conferat, quos consulat potius, & ex his Cicero nem in primis, et post hunc Quintilianum, ut apud quos latissimi campi patebunt, in quos si quis ingressus fuerit, & in ipsis spaziari libeat, omnia illa copiosissime colligere poterit.

DE

TRACTATUS QVINTVS

DE CONFVTATIONE

Confutationem Cicero ad H^eren. definit hoc mō. Confutatio est contrariorum locorū dissolutio, locorum ait hoc est tum argumentationum tum argumentorū. Eandem idem in rhetoricis de inuentione sub nomine reprehensionis hoc modo definit. Reprehensio est, per quam argumentando aduersariorum confirmatio, aut diluitur, aut infirmatur, aut alleuiatur, hoc est (ut Victorinus hunc locum exponens ait) aut tollitur omnino quod aduersarius proposuit, aut infirmatur, aut leuius redditur. Sane hanc partem idem Cicero mox inibi subiungens dicit eodem uti inuentionis fonte, quo confirmatio utitur, propterea quod quibus ex locis aliqua res confirmari potest, h^{is}dem potest ex locis infirmari. Cui quidem Ciceronis sententiæ Quintilianus plane accedit astipulaturq; his uerbis de refutatiōe (quā ipse uocat) lib. quinto loquens. Neque uero ex alijs locis ratio argumētorū in hac parte peti pōt, q̄ in confirmatiōe. Nec locorū, aut sententiarū

sententiarum, aut uerborum, aut figurarū
 alia conditio est. Affect⁹ plerunq; hec pars
 mitiores habet. Vnde & idem mox subdit
 Cicerōis uerbis, Nō sine cā tamē semper est
 creditū difficilius esse defendere, q̄ accusa-
 re. Primū, q̄ res illa, hoc est accusatio simpli-
 cior est. Proponit enim uno mō, uarie dis-
 soluitur; cum accusatori satis sit plerunq; ue-
 rum esse id q̄ obiecerit, quod patronus ne-
 get, transferat, excuset, deprecetur, molliat,
 minuat, auertat, despiciat, derideat. Quare pa-
 troni clamosa fere et indirecta est actio. Hinc
 mille flexus & artes desiderant. Tum accus-
 ator p̄meditata pleraq; e domo affert, pas-
 tronus etiā inopinatus frequēter occurrit.
 Accusator p̄terea a criminū inuidia, & si
 falsa sunt, materiā dicendi trahit, de parrici-
 dio, de sacrilegio, de lesa maiestate, que pas-
 trono tantum neganda sunt. Ideoq; accusa-
 tiōibus etiā mediocres in dicēdo suffecerūt.
 Bonus defensor nemo, nisi qui eloquentissi-
 mus fuit. Nam (ut semel (inquit) finiam q̄d
 sentio) tāto est accusare q̄ defendere, quan-
 to facere q̄ sanare uulnera facilius. Hæc ille
 Ceterū

TRACTATUS QUINTVS.

Ceterum quibus modis aut infirmari, aut omnino dilui possit aduersariorum confirmatio, deinceps dicam⁹. Omnis (inquit ille) argumentatio reprehenditur, si aut ex his quae sumpta sunt, non conceditur aliquod unum plurae; aut his concessis, complexio hoc est conclusio ex his confici negatur; aut si genus ipsum argumentationis uitiosum ostenditur; aut si contra firmam argumentationem, alia eque firma, aut firmior ponitur. Quae eadem fere omnia alijs tantum uerbis Martianus Capella ita tradit. Reprehenditur (inquit) actio aduersarij aut redarguendo, cum aut totam argumentationem, aut partes eius contra facere monstramus; aut repugnando, cum docemus falsa esse pro ueris assumpta, uel ex his nihil officii; aut compensando si contra argumentum, quod aduersarius nobis proposuit, aliud opponamus. Ceterum de hac orationis parte quae reliqua fortassis dicenda forent, commodi⁹ fuerit grauiores huius artis scriptores consulere, ac ab illis petere, quam hic longius immorari. Vnde ad perorationem hinc transeamus.

ARTIS RHETORICAE,
DE PERORATIONE AC

partibus eius.

Equitur ultima oratiōis pars,
quam alij epilogum, alij perora
tionē, alij conclusionē, ut *Quin*
tilianus ait, & cumulū uocant.
Hanc *Cicero* ad *Herennium* ita definit sub
nomine conclusionis. Conclusio est artifi
ciosus orationis terminus, & in rhetoricis
de inuentione. Conclusio est exitus & re
minatio oratiōis. Hanc *Quintilianus* libro
sexto institutionis oratoriæ positam esse dis
cit aut in rebus, aut in affectibus. In rebus
quidem, quaten⁹ per rerum enarrationem,
memoria auditorum & in primis ipsius iū
dicis reficitur, & tota causa uelut ante oclia
los ponitur: unde et repetitio a quibusdam,
& aggregatio, & renunciatio, & a græcis
ἐνακρίφλασις dicitur, quæ etiam si (ut idē
author dicere pergit) per singula minus mo
uerit, turba tamen ualet. In hac autem, quæ
reperemus (inquit) quam breuissime dicen
da sunt, & (quod græco uerbo patet) decur
rendum per capita est. Ne si moremur, non
iam

TRACTATUS QUINTVS.

Iam remuneratio, sed altera quasi fiat oratio,
 In affectibus autem, ut per quos moueatur
 auditor, ut libens sequatur ad quod ipsum
 hortamur, & faciat id quod persuadere con-
 namur. Id quod tum maxime fit, cum per am-
 plificationem utimur tum conuestione, tum
 indignatione. Caeterum affectus concitare,
 eisdemque uti tam accusatori quam patrono
 fere commune est, sed huic rarius, illi saepius
 uti licet. Nam accusatori concitare iudicem pa-
 trono flectere conuenit. Sed & accusator in-
 terim lachrymas habet ex miseratiōe eius rei
 quam ulciscitur; patronus de indignitate calu-
 mniae uehementius interim conquerit. Est igitur
 utriusque commune conciliare sibi iudicem, auertere
 ipsum ab aduersario, concitare affectum & com-
 ponere. Huiusque ex Quintiliano haec fere de
 peroratione, nunc quemadmodum diuidat
 uidentur. Eam Cice. in rhetoricis de inuen-
 tione tres partes habere dicit, Enumerationem,
 Indignationem. Conuestionem, quas deinde
 partes eodem quo positae sunt ordine definit.
 Enumeratio (inquit) est, per quam res disper-
 se & diffusae dicuntur unum in locum coguntur,
 I & res

ARTIS RHETORICAE

& reminiscendi causa unum ueluti sub aspe-
 ctu subiiciuntur. In qua parte hoc commune
 ab ipso Cicerone preceptum datur, ut ex
 singulis argumentationibus (quoniam si-
 mul omnes iterum dici non possunt) id eli-
 gatur quod erit grauissimum, & unūquod
 quod breuissime transeat, ut memoria non
 oratio renouata uideat. Indignatio est, per
 quam conficitur, ut in aliquem hominem in-
 gens odium, aut in rem grauis offensio con-
 citetur. In hoc quidem genere illud primum
 intelligi uolumus (idem author ait) posse om-
 nibus ex locis his, quos in confirmandi pre-
 ceptione posuimus tractari indignationem
 Omnibus (inquit ille) ex locis, intellige tu
 tam ipsi qui persone, quam ipsi qui rei siue ne-
 gotio & causae attribuuntur. Habent alio-
 qui singulae hae perorationis partes & pro-
 prios & communes locos, quos ex ipso Cice-
 rone in rethoricis de Inuentione copiosissimè
 me quis colligere poterit, eosdemque clarissimè
 torum misericordiam captans. In hac parte Cice-
 precepit ac docet ante omnia animū audito-
 ris

TRACTATVS QVINTVS;

his optere efficere mitē & misericordem; quo facilius coquestiōe ipsa comoueri auditor possit. Id ex his (inquit) fieri poterit, per quos uis fortunę In omnes, & infirmitas hominum ostenditur. At hec hactenus de peroratiōe partim ex Fabio Quintiliano partim ex Cicerone exposita, ad presens sufficiant. Veruntamē illud ex Victorino hic nūc addamus, quod sicut indignatio ppria uel luti est accusatoris, ut irā in rerū suscitet ita conquestio ppria est defensoris ut in rerū suscitet et puocet miserationē. Quin et hoc ex Marti. Capel. insuper addamus, quod per oratione non tantū in fine orationis, ubi tamen pprium locū tenet, sed ubi materia permiserit, in exordijs & narratione per digressionem uti possumus.

Finis Tractatus Quintus.

INCIPIT SEXTVS

SINTRA

TRACTATVM SEXTVM DE

his quę ad ornatū & splendorē orationis faciunt, prefatio.

I ij Quare

ARTIS RHETORICAE

Vanq̄ tractatu quarto uideri
 possimus de Elocutione tertia
 hui⁹ artis parte, atq̄ eius quoq̄
 partibus satis sufficienterq̄ ea
 exposuille, quæ ad eã ipsam partem faciunt,
 idq̄ pro modulo institutionis nostræ quæ
 admodum ab initio plane instituiimus, uide
 licet ut de elocutione q̄ breuissime quæ dis
 cenda uidebantur, transigere absolueretq̄,
 præter priscos illos rhetores atque uete
 res huius artis scriptores, ex recentiori
 bus quosdam tanta diligentia & tam accur
 rate de hac artis parte eiusq̄ præceptis scri
 psisse, ut pene pro superfluo haberi possit,
 quicquid postea ab alijs adijciatur, aut post
 illos de ea scribatur. Inter quos tam priscos
 illos q̄ recentiores nemo meo quidem iudi
 cio, accuratius, exactius, distinctius Philip
 po Melanchthone, præsertim de ornamenti
 orationis hoc præstitisse uidetur. Proinde
 ipsum hac in parte maxime post Ciceronem
 & Quintilianum & proponere mihi ac see
 qui in animo necesse habeo. Tamen est ratio
 aliqua, q̄ me plane mouet ac efficit, cur præter
 institui

TRACTATUS QVINTVS.

institutum in hanc partē latius expatiari uelim, ac eā quodammodo de integro repetere, ut quę de hac parte tractanda supersunt, cōmodius prosequi queam.

QVIBVS IN REBVS

Elocutio uersetur.

ITaq; elocutio superius a nobis definita sit iuxta Cice. sententiā, idoneorū uerborū & sententiarū ad inuentionē accommodatio, simulq; eodē in loco dictū sit ipsam in duabus consistere partibus, in uerbis & sententijs, non alienū uidebit ab hoc nostro instituto, id quē admodum sese habeat, latius ostendere & declarare. Quod quidē nō alia ratione rectius tentandū uidet, q̄ si dixerim⁹ iuxta eiusdē Cice. ad Heren. traditionē, quibus in generibus, hoc est in figuris siue characteribus (ut græci loquunt) omnis oratoria elocutio cōsistat, ac deinde quas res habere debeat. Dicimus ergo sed ipsius Cice. uerbis, tria eē ḡna siue figuras, in quibus omnis oratio nō uitiosa consumit, unā grauē, quę & sublimis & grādis dicit, alterā mediocrē tertią attenuatā siue tenuē. Grauē idē dein-

ARTIS RHETORICAE

de definit eam, quæ constat ex uerborum grauium ampla & ornata constructione. Grauium (inquit) hoc est magnorum, ut eorum quæ res magnas significant: cuiusmodi uerba sententiæ requirunt, quæ & ipse in hoc genere graues esse debet. Huic ex aduerso opponitur attenuata siue tenuis figura, ut quæ tam uerbis quam sententijs usque ad usitatissimam puri sermonis consuetudinem demissa est. Mediocris porro ea est, quæ ut graui quidem illa & sublimi ac grandi figura humilior existit, ita attenuata siue tenui gradior est & sublimior.

DE DISCRIMINE HARVM figurarum inter se per exempla.

Sane de his tribus elocutionis figuris siue characteribus quidam tale ferunt iudiciū, simul et discrimen, ieter ipsas ut dicat graui illa & grandi figura Virgiliū usum esse in Æneide, Mediocri in Georgicis, Tenui atque attenuata in Bucolicis. Vnde etiam Melibœus alter ex collocutoribus in ipso statim primæ eglogæ principio a Virgilio inducitur ad Tityrum ita loquens.
Tity

TRACTATUS SEXTVS.

Tityre tu patulæ recubans sub tegmine fagi
 Siluestrê tenui musam meditaris auena.

Nec minus & ipsum Cicero non ubiq; in
 suis operibus eadem usum esse orationis fi-
 gura. Quippe qui in familiaribus epistolis
 attenuata propemodum & humili figura us-
 sus esse putetur, mediocri in plerisq; oratio-
 nibus: qua etiam ipsi historici fere usi sunt,
 quanquam de Salustio non idem omnibus
 est iudicium. Graui autem & sublimi in his
 libris, in quibus de rebus philosophicis, &
 in his cum primis, in quibus de rebus diui-
 nis suo more agit, Qua etiam dicendi figura
 seu phrasi non pauci ex theologis præfer-
 rim priscis illis tam græci quam latini usi
 sunt, & inter philosophos præ cæteris Pla-
 to. Quippe quod hæc figura crebrioribus
 tum metaphoris, tum amplificationibus cõ-
 fiet, quæ certe plurimum ad ornatum &
 splendorem orationis faciunt.

DE VITIIS HARVM TRIVM

figurarum ex eodem Cicerone ad Heren-
 nium, & quot res perfecta elocutio
 habere debeat.

A R T I S R H E T O R I C A E

Sed & de uitijis illarū triū figurarū ex eo
 dē auctore quę dicenda uident, p̄sequa
 mur. Sicut em̄ corporis (inquit ille) bonam
 habitudinem tumor saepe imitat̄, inde licet
 deturpetur corpus hoc ipso non nihil & de
 honestetur, attamen ab imperitis iudicatur
 nihilominus bona esse habitudo, ita grauis
 & sublimis oratio sepe ab imperitis uidetur
 ea quę turgēt & inflata est. Id quod hoc eue
 nit uitio, cum aut nouis, aut nimium pris
 uerbis, aut duriter aliunde translatis aliquid
 dicitur. Mediocris deinde figurę uitium e
 se idem ait, quod dissolutum appellatur &
 fluctuans, ut quę perfectę & probe stru
 ctę orationis nullam retinet rationē. Quip
 pe quę dum humilem fugit, nimium ascen
 dit, dum tumidam uitat & inflatam, descē
 dit. Quod orationis genus (ait) sine nervis
 est & articulis, translatione sumpta a corpo
 re, quod nervis et articulis caret: ut fluctuā
 tale corpus et dissolutum iure apelletur. At
 tenuatę postremo figurę uitium illi (in
 quit) committere solent, qui in illa facetiss
 ma uerborum attenuatione commode uers
 sari

TRACTATUS QVINTVS:

fari non possunt, unde et hi tandem ad aridū
& exangue quoddam genus orationis ueni-
unt quod nō alienū fuerit (ut idem Cicero
ait) exile nominari. Expositis hucusq; trib⁹
illis dicendi generibus siue figuris, ac toti-
dem, quæ illis opponuntur, uitijs, dicendū
deinceps, quas res perfecta elocutio habere
debeat, idq; ex ipso Cicerone ad Herēnium.
Tres res (inquit ille) perfecta elocutio habe-
re debet, Elegantiā, Compositionem, &
Dignitatem.

DE ELEGANTIA ET DV- abus eius partibus latinitate & ex- planatione.

Legantia est, quæ facit, ut unū
quodq; uerbum pure & aperte
dici uideatur. Hæc diuiditur in
latinitatem & explanationem.
latinitas est, quæ sermonem seruat purū ab
omni uitio remotum. Hanc aliq; (inter quos
cum primis Diomedes grammaticus) ita de-
finit, sed in eundem plane sensum. Latini-
tas est incorrupta loquendi obseruatio se-
cundum romanā linguā. Quam deinde idē
I v Dios

ARTIS RHETORICAE

Diomedes dicit auctoritate Varronis constare ex quatuor, Natura Analogia, Cōsuetudine, Auctoritate. Hic Quinti. paulo aliter libro primo institutōis oratoriae, ut qui quatuor quoq; partib⁹ (ut Diomedes) latinū sermonē constare dicit, sed nō eisdem omīno uidelicet his Ratiōe, Vetustate, Auctoritate, & Consuetudine, subijciens mox quodā mō ipsi rationi Analogiā & Etymologiam, quarū hanc nēpe Etymologiā eam esse dicit, quæ uerborū originē inquirat, q̄ et Cice. (inquit) notationē uocat, ex recētiōribus q̄busdā ueriloquiū, iuxta nomīs grēci interpretatiōē. Illā hoc est Analogiam uocari aīr p̄portionē, uocabulo uidelicet ipso ex grēco, proxime in latinū translato. Cuius hāc uim esse dicit, ut id quod dubiū est ad aliqd simile, de quo nō quæritur, referat, ut incerta certius p̄bet. Quod duplici efficitur uia, ut idē de ea ipsa p̄sequit̄, cōparatiōe & diminutiōe. Comparatiōe quidē similitum in extremis maxime syllabis, ut qua aut genus in nominibus depræhendit̄, aut declinatio. Diminutione uero, qua genus tan-

tummā

TRACTATUS SEXTVS.

cūmodo detegitur, ut funem masculini generis esse dicamus, quoniam funiculus dicitur genere masculino. Sed hæc ab illo latius perantur. Qui tñ interim nos meminisse uult analogiæ rationem non per omnia duci posse, ita ut ipsam analogiam nulla fecerit alia res, q̄ consuetudo. Vnde tandē concludit: Quare mihi (inquiens) non inueniſte dicā uidetur, aliud esse latine, aliud grammaticè loqui. Qua de causa, & illud hic nos addamus, ut planius percipiantur uerba Quintiliani, ac dicamus q̄ latine loqui nihil aliud est, q̄ in loquendo uti v̄bis romanis, p̄prijs & incorruptis, etiā nō adhibita grāmaticè ratiōe. Quando hæc postea in urbē inuecta fuit, cōfluentibus undiq; aduenis & p̄grinis hominib⁹, cū antea sine ullis regulis populus romanus latine loqueret. Sed ubi iā aliarū linguarū permissiōe lingua romana paulatim corrūpi et perturbari cœpit, quidā qui tñ ingenio erant acutiore hoc cernentes de latinitate grāmaticā scribere instituerūt, et in ea certas regulas et p̄cepta q̄bus latinitas ut cūq; integra cōseruaret, tradiderūt.

Et

Et hæc enus quidem de ratione loquendi,
 nunc reliqua tria prosequamur iuxta eiusdem
 Quintiliani traditionem, quæ sunt ueritas,
 authoritas & consuetudo. Vetera (inquit il
 le) maiestas quædam & religio commendat.
 Authoritas ab oratoribus et historicis peti
 solet. Nam poetas metri necessitas excusat.
 Consuetudo uero certissima loquendi ma
 gistra est. sed quæ exigat (ut & alia iam di
 cta) acre iudicium. Verum ut Sermo latinus
 purus & incorruptus conseruetur, duo ante
 te omnia uitia fugienda sunt. Solcecismus
 & Barbarismus, sed de quibus alibi potius
 quam hic dicendum uidetur. Atqui de lati
 nitate hæc dicta sufficiant. Sequitur expla
 natio, quam Cicero ad Herennium ita defini
 nit. Explanatio est, quæ reddit apertam &
 dilucidam orationem, hoc est, quæ facit, ut
 aperta & dilucida sit oratio. Ea comparatur
 uerbis tum usitatis tum proprijs. Usitata uer
 ba ea sunt, quæ uersantur in sermone & con
 suetudine quotidiana, propria quæ eius rei
 de qua loquimur, uerba sunt, aut esse poss
 unt.

TRACTATUS QVINTVS,
DE COMPOSITIONE EX
eodem Cicerone ad Herenniū, & quibus
preceptis ea custoditur,
conseruaturq̃.

Compositio est uerborum constructio æqualiter p̃politā, Æquabiliter (inquit ille) p̃politā, id est quę ita sit facta uerborum constructio & compositio, ut rotundę & uolubiliter sine obstaculo fluat dicētis oratio, id quod his p̃ceptis summopere curatur, quę idem author protinus subiūgit de compositioe tractans. Ea ergo conseruabitur (inquit) si fugiamus crebras uocaliū concurſiones, ut quę uastam & hiantem reddunt orationem. Cuiusmodi hęc est oratio, quam ille exempli loco subdit. Vacçę Æneę amœnissimæ impendebant. Et si uitabimus eiusdem literæ nimiam assiduitatem, Cui uitiō (ait) hic uersus erit exemplo.

O Titi, tute Tati, tibi tanta tyrāne tulisti
Et si eiusdem uerbi nimiam assiduitatem fugiemus. Cuius p̃cepti idem tale reddit exemplum, ut cuius rationis ratio non extet,
ei ratio

ARTIS RHETORICAE

ei rationi ratio nō est fidem habere. Et si nō utemur continenter similiter cadentibus uerbis, hoc modo, flentes, plorantes, lacrimantes, obtestantes; & si quæ alia huiusmodi uicia sunt, uitabimus. In quibus illud animaduertendum uenit, quod ex ipsis uitijs que habentur, quedam si non pretermodum, sed arte & ratione hoc est in loco fiant, tū non uicia dicenda sunt, sed inter uirtutes potius habenda. Sicut ediuerso & uirtutes ipsæ (auctoritate Quintiliano) tædium non nunquam pariunt, & ob id tunc inter uicia numerantur nisi uarietatis gratia adinnectæ.

DE COMPOSITIONE

, iterum sed paulo altius ex ipso

Quintiliano,

Æterum ut hæc, quæ paulo superius de compositione dicta sunt, maxima quidem ex parte ab ipso Cicerone ad Herennium per dicta, plenius percipiunt, ea nobis ex Quintiliano paulo altius repetenda sunt, nec id præter instituti nostri modum uideatur. Siquidem ut illius uerbis utar, quantum interest, sensus

TRACTATUS SEXTVS:

fus idem quibus uerbis efferatur, tantum in
 tereft, qua compositione uel in exitu iungā
 tur, uel in fine claudant. in exitu (in q̄) intel
 lige ubi desinant. Scire itaq; oportet, ut idē
 nos author deinde admonet, quod in omni
 compositione tria sunt necessaria, ordo, iū
 ctura, uumerus. Vnde felicissimum eum
 sermonem esse dicit, cui & rectus ordo, & a
 pta iunctura, & cū his numerus opportunus
 nec cadens contingit. Verum de his nos tan
 tum modo ueluti in transcurso dicamus ex
 eodem authore. Ordinis obseruatio in uer
 bis est singulis, & contextis siue coniunctis
 hoc est sententijs. In his cauendum est, ne de
 crescat oratio, ne fortiori subiungatur aliqd
 infirmius, ut sacrilego fur, aut latroni petu
 lans. Augeri em̄ debent sententię & insurge
 re, ut optime id Cice. ubiq; obseruauit, ut in
 illo exēplo ex secūda ipsi⁹ Philippca desum
 pto, Tu istis faucibus, istis laterib⁹, ista gla
 diatoria toti⁹ corporis firmitate &c. Aliud
 em̄ hic alio mai⁹ supuenit. Quod si cœpisset
 a toto corpōe, nō recte ad latera faucesq; des
 cēderet. Est p̄terea naturalis ordo ali⁹ ab il
 lo, ut

ARTIS RHETORICÆ

ut uiros ac foeminas, diem ac noctem, ortum & occasum dicas potius, quam retrorsum. Ordinem deinde sequitur iunctura. Ea in uerbis, in incisis, in membris, in periodis consistit. Hic illud notandum, quod inter ea in quibus iuncturam consistere dicit, primo loco uerba ponit, post hæc incisa, deinde membra, postremo periodos, & recte quidem. Nam sicut (ut etiam Diomedes grammaticus docet) ex uerborum combinatione fit comma, hoc est incisum, ita ex commatibus Colon, id est membrum, & ex Colis periodus. Quorum omnium exempla si quaerat quispiam, ea profecto ex principio eius orationis pulcherrimæ, quam pro Milone habuit Cicero, quæ incipit. Et si uereor iudices &c. colligere poterit commodissime, quicumque uel mediocriter in hac arte tum & in grammaticæ præceptis uersatus fuerit. In uerbis igitur iuncturam consistere dicit, sed non nunquam non sine reprehensione, quoties scilicet commissis inter se uerbis duobus, ex ultima prioris & prima sequentis syllaba deforme nomen aliquod efficitur tum etiã cum

TRACTATUS SEXTVS.

cum uocalium inter se creber est cōkursus, qui cum accidit, hiat & intersistit, & quasi laborat oratio, quę eadem a nonnullis hiulca oratio dicitur. Restat post ordinem et iūcturam numerus, non is qui ex unitatibus ut apud mathematicos, conflare & constare dicitur, sed qui proprie rhythmus appellatur. Vnde & de hoc Quintilianus li. septimo. Numeros hic (inquit) rhythmos accipi uolo, ut quos deinde temporum spatio constare dicit, atq; ita distinguit, ut dicat aut parem esse, ut dactylum. Vnam enim syllabam nempe longam, hic pes parem duabus breuiibus habet. Aut sescuplū, hoc est ut alij dicunt, sesquialterum, ut pœona, cuius uis est ex longa & tribus breuiibus. Vnde hic maior numerus continet minorem & eius dimidium, ut iij. ad ij. Aut duplicem siue duplum, ut lambū. Nam hic pes constat ex breui & longa, ut de quo Horatius in arte, Syllaba longa breui subiecta uocatur lambus. Hic ergo longa superat breuem dimidio, ut si compares duo ad unum. Cæterum de numeris siue rhythmis (quod quidem ad

K hanc

ARTIS RHETORICAE

hanc institutionem attinet) abunde satis (modo
 copiosissime praecepta tradunt non oratores
 modo, sed & grammatici, inter quos praeci-
 pue Diomedes, quos consulere potius licebit.

DE DIGNITATE QUID

fit, & quomodo diuidatur.

Dignitas est, ut ad Herennium Ci-
 cero tradit, quae ornatam reddit
 orationem uarietate distinguens
 Hanc idem diuidit in uerborum
 & sententiarum exornationem, & utranque
 paulo post seorsum ita definit. Verborum
 exornatio est, quae ipsius sermonis insignita
 continetur perpolitio. Sententiarum ue-
 ro quae non in uerbis, sed in rebus quandam
 habet dignitatem. Sed hic admonendus stu-
 diosus lector uenit, quod quas Cicero & a-
 lii Ciceronem in primis secuti exornationes uo-
 cant (id quod & a Raphaelo Regio obiter a-
 notatum in Menio) eas non nulli ex uulgo si-
 ue oratorum siue grammaticorum colores ap-
 pellare solent, sed improprie plane & per ab-
 usum, cum color apud oratores proprie dicatur p-
 babilis facti alicuius causa. Vnde et dicere so-
 lemus

TRACTATUS SEXTVS.

mus, quoties factū aliquod narratur siue p
ponitur, quod nec uerum, nec uerisimile est
factum istud non habere colorem. Hinc ac
pud Iuuenalem satyra sexta Quintiliatus in
ducitur ac rogatur a muliere in adulterio de
prehēsa, ut facti colorem dicat. Dic aliquem
fodes, dic Quintiliane colorem. Itaq; non co
lores appellantur, sed ut Cicero eas uocat,
& alij ex classicis scriptoribus exornationes
quod his uelut ornamentis quibusdam ora
tio pulchrior redditur & uenustior, si apte
& in loco accommodentur. De quibus se
quenti tractatu agetur.

Finit Tractatus Sextus.

INCIPIIT

Septimus, qui & ultimus.

IN SEPTIMUM SIVE ULTI
mum tractatum de exornationibus
p̄fatio.

Absolutis hacten^o a nobis sex priorib^o
bus siue libris siue tractatibus, in qui
b^o quanta licuit breuitate, capita diu taxat

K ij huius

ARTIS RHETORICAE.

huius artis siue elementa quę uocantur, ex
 posuimus, restat septimus qui et ultimus, in
 quo de exornationibus scripturi illud ante
 alia præfari duximus, quod de exornationibus
 plane supersederemus, nec quicquid scribere te-
 taremus, tamen in his totum prope modum
 artificium consistit atque relucet, imo quę
 sunt ueluti summa & apex facultatis orato-
 rię, nisi uereremur ne superessent aliqui futu-
 turi, qui tractatus istos nostros, ideo quod
 in his exornationes ipse deessent desideraren-
 turque, tanquam mancos & mutilos atque defec-
 tos minus lubentes amplecterentur, ut for-
 tasse non erunt, qui eos amplectantur, aut
 etiam legere dignentur, ut mihi quoque illud
 iam dicere liceat, quod illi apud Persium sa-
 tyra prima Quis leget hæc? Præsertim cum
 tot extent de hac arte & a ueteribus & a res-
 centioribus elegantissime scripta uolumina,
 ut nisi quis acta agere uideri uelit, non facile
 tentauerit post illos quicquid scribere de præ-
 ceptis rhetoricis. Sed legent fortasse uel duo
 uel tres. At cur non etiam multo plures? Cui
 nullus hodie liber tam incultus non modo sed
 & in

TRACTATUS SEXTVS.

& inutilis prorsus edatur, qui suos non inueniat emptores, habeatque lectores. Id quod me iam non parum consolatur, ac quodam modo inhortatur, ut hos de arte rhetorica scriptos a nobis tractatus, & iam unius accessu locupletandos quilibet incultos ac non perinde etiam inutilis (si tamen meo non fallor iudicio) diuulget ac edam in publicum. Hac igitur ratione seu causa potius inductus septimum hunc atque ultimum tractatum de exornationibus superioribus illis sex adijcere non grauabor. In quo etiam post Ciceronem ad Herennium & Fabium Quintilianum duo ueluti huius artis lumina Philippum Melanchthonem non illibenter sequar atque imitabor, maxime quod is (ut alias dixi) ipsas exornationes ordine quodam haud indeceter persecutus sit, qui tamen apud Cicero. ita confunditur (quod cum uenia tanti uiri dictum sit) ut nisi quis ualde oculatus fuerit, uix apud illum alias ab alijs discernere atque dignoscere aut etiam seiungere possit. Taceo ac pretereo hic nunc eos, qui de schematibus siue figuris & tropis tam grammaticis quam rhetoricis priuatos quidem ceterum non in

ARTIS RHETORICAE

nō inegātes libros a se scriptos reliquerūt.
 Inter quos non paruā laudem apud erudi-
 tos obtinuit Petrus Mosellan⁹, qui nondū
 egressus iuuentutem cum de illis scriberet,
 non multo post immatura morte nobis sub-
 latus est non sine multorum grauissimo ac
 prope intolerabili dolore.¹ Quæ quidem
 mors immatura illi haud dubie obuenit par-
 tim ob ingenij magnitudinē, quod nimirū
 præcox ei erat, partim ob ingentes eosdem
 que continuos labores in explicandis enar-
 randisque authoribus tam græcis quā latinis.
 Id quod alia quædam lucubrationum eius
 monumenta, quæ passim in manibus studi-
 osorum tum iuuenum, tum adolescentum
 habentur, facile indicant testanturque. Hucus-
 usque præfati satis superque ad ipsas hinc iam
 transeamus exornationes, de quibus dictus
 est prius quidem uerborum, deinde senten-
 tiarum exornationes aggrediemur, quem or-
 dinem uideo & ab ipso Cicerone obserua-
 ri. Attamen non aduersabitur huic propos-
 sito eam insuper admittere atque recipere dis-
 tinctionem, qua Melanchthō illas in prio-
 ri

TRACTATUS SEPTIMVS.

ri sue rheroricę editione, quę certe mihi nõ displicet, diuidit atq; dispescit in tres ordines. In quorum primo eas collocat exornationes, quę ad dictiones peculiariter pertinent. Quippe quę tantũ auribus (ut ipsius uerbis utar) non etiam sententijs seruiant. In secundo deinde eas, quę sententijs magis subserviunt quam uerbis. In tertio eas, quibus non modo figuratur oratio, sed simul amplificat, tum uerbis tum sententijs. His ita præmissis, tandem ad rem ipsam ueniamus.

DE EXORNATIONIBVS

primi ordinis, hoc est ijs quę ad dictiones siue uerba peculiariter pertinent, ex quibus prima occurrit Repetitio.

Repetitio est, cum uerbum idem in principio orationis iteratur, ut Scipio Numantiam sustulit. Scipio Chartaginem deleuit. Scipio pacem peperit. Scipio ciuitatem seruauit. Hęc a Græcis *ἔπειτα* dicitur.

ARTIS RHETORICAE

Conuersio est, cum in fine orationis idē re-
 petitur uerbum, ut Italiam Hannibal armis
 uicit, ingenio uicit, dolis uicit. Hanc ex græ-
 cis alijs ἀπαναοδ'ίπλωοσιμ alijs ἐπαρναοδ'ίπλωεμ,
 quidā ἐπανάλκφλωιουocant.

Complexio est, per quam idem uerbum tū
 in principio tum in fine orationis reperitur.
 ut qui sunt qui foedera sæpe ruperunt? Car-
 thaginenses. Qui sunt qui Italiam deforma-
 uerunt? Carthaginēses. Qui sunt qui sibi po-
 stulant ignosci? Chartaginenses. Itē Virgil.
 Multa super Priamo rogitās sup Hectore
 multa. Hanc græci σιμπλοκίμ appellant.

Duplicatio siue copulatio ut a Melanchtho-
 ne ea describitur, est cum idem uerbum cum
 emphasi hoc est significantia quadam repeti-
 tur ut, Sed tādē ad illum usq; diem Mem-
 mius erat Mēmius. Talis ea fere figura est,
 qua Ouidius in epistola Hermionis ad Ore-
 sten utitur,

Ipsa ego nō lōgos etiā tūc scilla capillos
 Clamabā sine me, me sine mater abis
 Traductio ē, q̄ facit, ut cū idē ōbū crebrius
 ponit, nō mō nō offendat, sed orationē etiā
 concinē

TRACTATUS SEXTVS:

conciniorē reddat. Vt qui nihil habet in uita iucūdius uita, is cum uirtute uitam non potest colere. Hāc græci *πλοκήμ* uocant, quidam ex ipsis *ἐπανοδόν*. Sunt & qui *ταυτολογία* uocent.

Articulus est, ut Cicero eam definit, cum singula uerba interuallis distinguuntur cessa oratiōe, ut acrimonia, uoce, uultu aduersarios terruisti, ut autē Melanchthon cū multa uerba sine coniūctione coherēt, ut ueni, uidi, uici. Græci hāc *ἀσύνδετον* aut *διάλυτον* uocant, quam latini aliquando dissolutum appellant. Huic contrariū schema est, quod a græcis ipsis *πολυσύνδετον* dicitur, estq; cū oratio multis coniūctionibus coheret atq; connectitur, ut apud Virgilium. Athamasq; Thoasq; Pelidesq; Neoptolemus.

Similiter cadens exornatio dicitur (ut Cicero inquit) cum in eadem constructione uerborum duo aut plura sunt uerba, quæ similiter eisdem casibus efferūt, ut *Homine laudas egentem uirtutis, abundantem foelicitis*. Quam græci ob id *ὁμοιοπρωτον* uocant.

Similiter desinens est, cum tametsi casus non

ARTIS RHETORICÆ

insunt in uerbis, similes tamen exitus sunt.
 Ut turpiter audes facere, nequiter studes dicere. Itē uiuis inuidiose, delinquis studiose loqueris odiose. Itē audacter territas, humiliter placas. Hanc græci uocāt *ἁμοιοτέλευτον*.
 Membrum orationis Cicero uocari ait, cum res breuiter absoluitur sine totius orationis demonstratione, quæ denuo alio membro excipitur, ut Inimico proderas, & amicū ledebas. Hic membrum eius orationis unum est, Inimico proderas quod mox excipitur alio membro nempe illo, & amicū ledebas. Atq; hæc exornatio solis duobus membris constat, sed cōmodissima (ut idem ait Cice.) & absolutissima est quæ tribus constat membris, hoc modo. Et inimico proderas, & amicū ledebas, & tibi ipsi nō cōsulebas. Hæc græci *κῶλον* appellant.

Cōpar exornatio est, quæ habet in se mēbra oratiōis, quæ constant ex pari fere numero syllabarū, ut in prelio mortē pater oppetebat, domi filius nuptias cōparabat: Itē audacia Alexandro gloriā cōparauit: Sapientia Platoni laudem uendicauit.

Agnos

TRACTATUS SEPTIMVS:

Agnominatio est, cum similitudine litterarū deflectimus uocem in contrariū, ut apud Teren. Inceptio est amentū nō amantiū. Itē oneri poti⁹ q̄ honorī. Hinc Ouid. dixit hac usus figura. Nō honor est sed onus. Sueto. de Tibe. & Nero. alterū Biberiū. alterū Meronē appellatos fuisse dixit Hāc Cic. multis et uarijs ratōib⁹ cōfici dicit, literę unius tū attenuatiōe, tū cōplexione, tū pductiōe, tū & breuitate, & alijs p̄terea modis fieri ait, sed hic ad Cicero. lectorē remitto breuitatis cā. Vt ergo sūmatim dicā, latissime hec exoratio patet, q̄ gręci παρανομασίαν appellāt. Nominatio quę dicitur a Cice. in rhetoricis ad Heren. a gręcis ονοματοποιία uocat̄, quę & confictio nominis interpretari potest, inter maximas habita uirtutes apud illos, nobis sicut Quintil. author est diuix p̄mittit̄. Ea autē est, ut a Cice. definit̄, per q̄ cui rei nomē nō sit, aut satis idoneū nō sit, eā nosmet idoneo uerbo nominam⁹ aut imitatiōis, aut significatiōis cā. Imitatiōis cū illis utimur, q̄ πεποιημένα gręcis dicunt̄, a latinis factitia dici possunt. Significatiōis, cum uocabulo utimur
 transla

ARTIS RHETORICAE

translato, quo melius rem aliquam exprime-
 mus. Inde em̄ sunt rudere, mugire, murmurare,
 sibilare. Et a Virgi. taratātara dictū est.
 Pronominatio est, quæ cognomine quo-
 dam extraneo dicit aut demōstrat, quod suo
 nomine appellari non potest, aut non debet.
 ut si quis Gracchos significare uolens, Afris-
 cani nepotes dicat. Sic & Poētā pro Home-
 ro usurpamus, & philosophū pro Aristote-
 le, & apostolum pro Paulo. Hæc græcis
 εὐτρον ομοσίαι appellatur poetis quam orato-
 ribus familiarior.

Denominatio est, quæ a propinquis & fini-
 timis rebus trahit originē, qua res possit in-
 telligi, non suo uocabulo appellata. ut pro
 libero patre uinū, pro Cerere frugem. Hæc
 a græcis μετωνομία appellatur.

Abusio est, quæ uerbo simili & propinquo
 pro certo et proprio utitur, ut si quis dicat,
 uires hominis breues sunt, aut parua statu-
 ra, cum ut hic pro parua abusive longa dicitur,
 ita illic pro breues parua dicatur. Vnde
 græcis hæc κατὰ ἄγους dicitur.

Defectio, quam græci ἐκλήψιν uocant, ea
 est,

TRACTATUS SEXTVS.

est, quoties uerbum aliquod in oratione des-
est, quod tamen necessario requiritur ad ple-
nam ipsius orationis intelligentiã, ut apud
Terentium. Ego ne illam, quę me, quę nõ?
Item apud Virgilium. Hęc secũ, deest hic
loquitur uerbum. Et apud Iuuenalem, Græ-
culus esuriens in cœlum iusseris, ibit, Deest
hic si coniunctio, ut uult Priscianus.

Reticentiã, que defectiõni est cognata, ea est
quoties interrumpitur oratio ueluti ex affe-
ctu loquentis. Ut apud Virgilium, Quos
ego, sed motos præstat componere fluctus.
Hanc græci ἀποσιώπησις, Cicero precisio-
nem uocat, sed & reticentiã nonnunquam, ut
uult Quintilianus.

Permutatio est oratio aliud uerbis, aliud
sententiã demonstrans, fitque tribus modis,
per similitudinem, per argumētum, per con-
trarium. Per similitudinem, ut Lupus est in
fabula. Per argumētũ, ut si quis Numitorem
obsoletum dicat. Per contrarium ut si quis
hominem prodigum & luxuriosum parũ
& diligentem appellet, ἀλλογοσία ex græcis
quidam eam uocant.

ARTIS RHETORICÆ
DE EXORNATIONIBVS

Sententiarum, hoc est ijs quæ senten-
tijs magis seruiunt quam uerbis.

Equuntur exornationes senten-
tiarum, quas græci schemata ^{ἁπλοῦς}
^{ποῖα} uocant. Ex his prima sese
offert nobis interrogatio.

Interrogatio est (ut Cicero eā definit) per
quæ cū enumerata sunt ea quæ obsunt causæ ad
uersariorum, confirmamus superiorem ora-
tionem. Et hæc si simplex est, non recipitur
inter schemata rhetorica, ut sic rogare (quem
admodum Quintilianus tradit lib. nono).
Sed uos qui tandem, quibus aut uenistis ab-
oris? sed illa (ut idem deinde prosequitur
quod dicere cœpit) quæ non sciscitandi gra-
tia assumitur, sed instandi, ut Quid tuus ille
Tubero districtus in acie pharsalica gladius
agebat? Et quis tandem abutere Catilina pa-
tientiã nrã? Et patere tua cõsilia non sentis?
Hanc græci πῦσμα aut ἐρωτησῆναι appellant.
Subiectio est, cum quid aduersum nos, ad-
uersariosq; nostros dici possit, querimus &
quod dici oporteat mox subiçimus, ut Eū
ne tu

TRACTATUS SEPTIMVS.

ne tu hominē appelles, qui si fuisset homo,
 non sic uitam hominis insectaretur? Eandē
 Melanchthon paucis ita definit. Subiectio
 est, cum ipsi respondemus nostrę interroga
 tioni, ut, sum pius, heu doleo. Nam mihi
 sepe nocet. Ad id responsum est quod dixit
 Sum pius, heu doleo, si quis rogaret, cur do
 les? Gręci hanc *ἀντροποφοράμ* appellant. Sed
 & hic te remitto ad Ciceronem, unde exem
 pla petas ut fortassis magis lucida, ita multo
 lōgiora quā nostra, qui breuitati studem?
 Exclamatio est, quę conficit significationē
 aut doloris aut indignationis per hominis,
 aut urbis, aut loci, aut temporis, aut rei cui
 iuspiā compellationē, Hominis, ut te nunc
 alloquor Africane, cuius mortuū quoq; no
 men splēdori & decori ciuitati est, & ita de
 alijs. Itē o tempora, o mores? Huic confinis
 esse uidet̃ ea figura, quę a quibusdā insultatio
 dicit̃. Qua Virg. usus est in quarto *Æneid.*
 I. sequere Italiā uētis, pete regna per undas.
 et Ouid. in epist. quę est Phedre ad Hippo.
 I nunc & merite lectū reuerere parentis.
 Dubitatio, quę a Gręcis *ἀπορία* dicitur
 ea est

ARTIS RHETORICÆ

ea est, cum dubitare & nescire nos quicquid significamus, ut, Equidē quo me uertam nescio, Hanc Cicero fieri dicit cum querere uideatur orator, utrū de duobus potius, aut quid de pluribus potissimum dicat. Vt tu istud ausus es dicere homo omnium mortaliū, quero quonam te digno moribus tua appellem nomine?

Communicatio est (ut a Quintiliano definitur) cum ipsos aduersarios consulimus aut cum iudicibus quasi deliberamus, quod est frequentissimum. Vt quid suadetis? Et uos interrogo, quid tandem fieri oportuit? Hanc græci uocant ἀνακοίνωσις

Permissio, quæ (ut uult Quintilianus) ex eodem uelut fonte fluit, ex quo communis catio, unde & illi confinis est, ea ipsa est, cū aliqua ipsis iudicibus relinquimus æstimaſſe da, aliqua non nuncquā aduersarijs quoque. Vt uobis iudices cogitandum relinquo, quid hinc respub. detrimenti acceperit. Hanc Cicero paulo aliter definit sed in eundē fere sensum, cum in dicendo ostendimus nos res aliquam totam tradere & concedere alicuius uoluntati

TRACTATUS SEPTIMVS,

uoluntate. Quidā eam ex gręcis appellari aē
iunt ἐπιτροπή

Licentia est, cum in oratiōe ueluti abutentes
libertate, nobis authoritatē & fidē concilia-
re studemus, ut est illud Ciceronis in orati-
one pro Ligario. Suscepto bello Cæsar, & ge-
sto etiā ex parte magna, nulla ui coactus cō-
silio ac uolūtate mea, ad ea arma profectus
sum, quę erant cōtra te sumpta. π. ἔγκειν grę-
ci hanc uocant.

Auersio est, cum ad aliquem conuertimus
sermonem, hoc est ut Quintilianus de ea lo-
quitur li. nono, cum non sensus mutatur, ue-
rum forma eloquendi, ut Decios, Marios,
magnosq; Camillos, Scipiadas duros bel-
lo, & te maxime Cæsar. Hic poëta sine figu-
ra dixisset, & Cæsarem.

Occupatio est, cum simulamus nos aliquid
præterire, aut non scire, aut nolle dicere, id
quod tum maxime dicimus, ut Non dicam
te a socijs pecuniam accepisse. Item nō sum
in eo occupat⁹, qđ ciuitates regna domos o-
mniū depopulatus es, Furta rapinas omnes
tuas omitto. Hęc a gręcis παραλειψις dicitur.
Sunt qui eam præteritionem appellent.

ARTIS RHETORICAE
 DE EXORNATIONIBVS
 tertij generis iuxta distinctionem Me
 lanchthonis.

Estant exornationes tertij gene
 ris, quibus non mō oratio figura
 ratur, sed simul etiam amplifica
 tur tū uerbis tum sententijs.
 Hic illud cū primis obseruandū, quod ama
 plificatur oratio aut per ἀυξήσις, cum scilicet
 uerbo sublimiore et ampliore utimur, q̄ res
 exigit. Vt cum improbū hominē, latronē di
 cimus. Aut per ταπεινώσις seu μείωσις id est
 uo per extenuationem siue diminutionem,
 ut cū dicimus lesisse, qui uulnerauit. Ex his
 exornationibus primus locus tribuitur in
 terpretationi.

Interpretatio est, que nō iterans idem re in
 egrat uerbum, sed commutat quod positū
 est alio uerbo, quod idē ualeat, hoc est, cum
 multa uerba eiusdē fere significatiōis eidē
 at tribuunt, ut Rempub. radicitus evertisti,
 ciuitatē fundit⁹ deiecisti. Hāc quidā συνα
 μίαι Quintil. uerborum congeriem uocat.
 Diffinitio est, quæ rei alicuius pprias ama
 plectitur potestates breuiter & absolute. Vt
 Malest⁹

TRACTATUS SEPTIMVS.

Maiestas reipub. est in qua continetur dignitas & amplitudo ciuitatis. Hęc a græcis *ἐξιομοε* dicitur.

Demonstratio est, cum ita res uerbis exprimitur, ut geri negocium & res ante oculos esse uideatur. Vt pila emittunt, sese uim bonibus contegūt, gladijs cominus certāt. Græci hanc *ἐπίδειξις* uocant.

Significatio est res, quæ plus in suspitione relinquit, quā positū est in oratione. Hoc est cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur quod significatur tantū nō etiā dicitur. Vt apud Virgiliū Non licuit thalami expertē sine crimine uitam degere more fere. Hęc a græcis *ἐμφασίς* dicitur.

Confirmatio est, cum aliqua quæ nō adest persona confingitur, quasi adsit, aut cum res muta aut informis fit eloquens et formata, ut Scipio si reuiuiscat, dicet, ego urbi pacē peperī, uos bella concitastis. Et apud Ouidium. Iam nostros curui norūt delphines amores.

Effectio est, cum exprimitur & effingitur uerbis corporis cuiuspiā forma, quō ad factis fit ad intelligendum, ut erecta fronte, ru

ARTIS RHETORICAE.

bicundis oculis, aduncis naribus &c. Hæc
græcis χαρακτηρισμός dicitur. Vti autē hæc
exornatione Suetoni⁹ in descriptione uitæ
cuiusq; Cæsaris a Iulio Cæsare orsus ad Do-
mitianum usq; Cæsarem.

Gradatio est, in qua non ante ad consequens
verbum descenditur, q̄ ad superius conscen-
sum est. ut Nam quæ reliqua spes liberta-
tis, si illis & quod libet licet, & q̄d licet pos-
sunt, & q̄d possunt audent & quod audēt,
faciūt, & quod faciūt, uobis molestū nō est.
Hæc a græcis κλίμαξ dicitur.

Transitio est, quæ cū breuiter ostendit, quid
dictum sit, proponit itē breuiter, quid con-
sequatur. ut Modo in patriam, cuiusmodi
fuerit, habetis, nunc in parentes qualis exte-
rit, considerate. Item hæcenus de belli peric-
ulis, nunc de incōmodis dicemus. A græcis
hæc μετασασις uocatur.

Correctio est, quæ tollit id quod dictū est,
& pro eo id quod magis idoneum uidetur,
reponit, hoc modo. Quod si iste suos hospia-
tes rogasset, imo innuisset mō, hoc facile p̄ri-
ci posset. Itē perficit ille frontem, imo ne
habet quidē frontē. Hæc a græcis ἐπαινόθεσις
dicitur.

TRACTATUS SEPTIMVS.

dicitur.

Interpositio figura est notissima et uulgo se-
re cognita, fitq; dū in oratione aliquid decla-
randi gratia interponitur, ut apud Virgiliū
in primo Æneidos. Æneas (necq; em̄ patrius
consistere mentē pallus amor) rapidū ad nas-
ues premittit Achatē. Hanc græci (ut Quin-
tilianus li. nono ait) *παρέμβοσις* uocant. Ex
latinis aliq; interpretatiōē, aliq; interclusiōē,
quā & ipse tūc fieri dicit, cū continuationis
sermonis medius aliquis sensus interuenit.

Contentio est, cum ex contrarijs uerbis sensu
rentia conficitur, hoc mō. Habet assentatio
iucunda principia, eadē exitus amarissimos
affert, Item inimicis te placabilem, amicis in-
exorabilem prebes. Item in ocio tumultua-
ris, in tumultu solus es ociosus. Hanc græ-
ci *ἀντίθεσις* aut etiam *ἀντιθέσις* uocant.

Circuitio est oratio rē simplicē assumpta cir-
cūscribens elocutiōē, hoc mō. Scipiōis pu-
dencia Chartaginis opes fregit. Sic Iuena-
nec imite Thaletis ingenium. Hanc græci *περί-
φρασις* appellant. Ex latinis (ut ait Quintili.)
quidam circuitum uocant.

Expositio est (ut Cice. eam definit) cum in

ARTIS RHETORICAE

eodem loco manemus, et aliud atq; aliud dicere uidemur. Idq; fit modis duobus, si aut eandem plane dicimus rem, aut si eandem rem dicimus sed non eodem modo. Nam id obtundere est auditori, non rem expolire. Ergo commutare debemus. Commutabimus autem tripliciter, & bis, pronuntiando, tractando. Verbis quidem, cum res semel dicta iterum aut sepius alijs uerbis, quae idem ualeant, profertur, hoc modo. Nullum tantum est periculum, quod sapiens pro salute patrie uitandum arbitretur. Idem sed alijs uerbis. Qui bonis est rationibus praeditus, perfectio nullum discrimen uitae sibi pro fortunae respub. fugiendum putabit. Pronuntiando, si tum in sermone, tum in acrimonia tum in alio atq; alio genere uocis gestusq; eadem uerbis commutando uehementius pronunciauerimus. Tractando, si sententiam traiciamus aut ad sermocinationem, aut ad exuscitationem. Sed huius ultimae partis exempla ex Cice. petantur potius quam hic adscribantur prolixitatis uitandae gratia. Sententia est oratio, quae aut quid sit, uel quid esse oporteat in uita, breuiter offendit, hoc modo Domat omnia uirtus. Item difficile est eum uirtutes reuereri, qui semper secunda fortuna

L iij na sit

TRACTATUS SEPTIMVS.

Na fit usus. Item liber is est existimand^o, qui
nulli turpitudini seruit. Hanc greci γλώμμη
uocant.

Commoratio est, cum in loco firmissimo,
quo tota causa continetur, manetur diutius,
& eodem sepius redit. Hac uti maxime con
uenit, atq; id oratoris boni maxime ppriū
est. Huic sane exornationi (Cicero ait) satis
Idoneum exemplum subijci nō potest, ppte
reāq; hic locus non est a tota causa separat^o,
uelut membrum aliquod, sed tanq; sanguis
profusus est per totum corpus orationis.

Hęc sunt, quę de exornationibus siue sche
matibus rhetoricis in p̄sentiarum habui, et
ijs quidem, quę mihi magis familiares uide
bantur, proindeq; huic nostrę institutiōi as
dijcerentur. Reliquas studiosus lect or apud
Ciceronem & Quintilianum aliosq; huius
artis scriptores, imo, & apud Diome. grāma
ticū requirat, simulq; boni consulat interim
has nostras qualescunq; lucubrationes.

Finis Tractatus Septimus & ultimus.

A 1944549

oocn 66839449

